

अग्रसेन टाइम्स

संपादक - अरुणकुमार एस. मुंदडा

कार्यकारी संपादक - सचिन ए. मुंदडा

AGRASEN TIMES

Postal Reg. No. H2/RNP/AGD-145/2017-19

● छत्रपती संभाजीनगर

● वर्ष-11

● अंक-12

● सोमवार, दि. 08 डिसेंबर ते 14 डिसेंबर 2025

● RNI NO. MAHMAR/2015/65768

● पृष्ठे-8

● किंमत: ₹ 3.00

देशभरातील विमानतळांवर गोंधळ आहे. उड्डाणे रद्द झाल्यामुळे संतप्त प्रवाशांकडूनही एअरलाइन्सविरुद्ध निदर्शने केली जात आहेत. तथापि, ज्या प्रवाशांच्या उड्डाणांवर परिणाम झाला आहे, त्यांना नवीन प्रवास व्यवस्था किंवा आवश्यक असल्यास परतफेड दिली जात आहे, असे एअरलाइनचे म्हणणे आहे. हिवाळा, खराब हवामान, वाढलेली हवाई वाहतूक कोंडी आणि नवीन क्रू रोस्ट्रिंग नियमांमुळे वेळापत्रकात लक्षणीय व्यत्यय आला आहे. वक्तशीरपणाच्या बाबतीत ज्या 'इंडिगो'ची ओळख होती, त्या 'इंडिगो'मध्ये क्रूच्या तीव्र कमतरतेमुळे उड्डाणांवर गंभीर परिणाम झाला आहे. 'इंडिगो'ची अनेक उड्डाणे रद्द झाली आहेत. 'इंडिगो'ने नोव्हेंबरमध्ये १,२३२ उड्डाणे रद्द केली, त्यापैकी ७५५ उड्डाणे क्रू आणि 'एफडीटीएल' नियमांमुळे होती. भारतीय विमान बाजारपेठेत ६० टक्के वाटा असलेल्या 'इंडिगो'चे प्रवासी उड्डाण विलंबामुळे नाराज आहेत. गेल्या वर्षी तक्रारींमध्ये ६३ टक्के वाढ झाली आहे. 'लोकल सर्कल'च्या सर्वेक्षणातून असे दिसून आले आहे, की 'इंडिगो'च्या ५४ टक्के प्रवाशांनी उड्डाण विलंब आणि कर्मचाऱ्यांच्या वाईट वर्तनाबद्दल तक्रार केली आहे. सर्वेक्षणात गेल्या १२ महिन्यांत प्रवाशांनी उड्डाण रद्द, विलंब आणि सेवा समस्यांबद्दल सर्वाधिक तक्रारी नोंदवल्या. 'लोकल सर्कल'च्या सर्वेक्षणात, प्रवाशांना १५ समस्या निवडण्याचा पर्याय देण्यात आला होता. ४५ टक्के प्रवाशांनी उशिरा किंवा अपूर्ण माहिती मिळाल्याचे सांगितले. ४२ टक्के लोकांनी सामान हाताळणीबद्दल तक्रार केली. ३२ टक्के लोकांनी ग्राहक सेवेबद्दल असमाधान व्यक्त केले. २७ टक्के लोकांनी विमानाची गुणवत्ता आणि देखभाल खराब असल्याचे सांगितले. २३ टक्के लोकांनी अन्नाच्या गुणवत्तेबद्दल तक्रार केली आणि १४ टक्के लोकांनी मनोरंजन व्यवस्थेबद्दल तक्रार केली. अहवालानुसार, २०२१ मध्ये 'ओटीपी' ९२.४ टक्के होता, जो २०२३ मध्ये ८५.४ टक्क्यांपर्यंत घसरला. २०२४ मध्ये 'इंडिगो'च्या फक्त ६९.६९ टक्के उड्डाणे वेळेवर येतील. सध्या, वेळेवर आगमन दर सुमारे ८०-८२ टक्के आहे.

देशातील सर्वात मोठी विमान कंपनी असलेल्या 'इंडिगो'ला गेल्या काही दिवसांपासूनच्या विमान उड्डाण रद्द करण्याच्या निर्णयामुळे मोठे आर्थिक नुकसान सहन करावे लागले

इंडिगो जमिनीवर

वाढत्या विमान अपघातांना आळा घालण्यासाठी विमान कर्मचाऱ्यांवरचा ताण कमी करण्याचा निर्णय नागरी विमान वाहतूक नियामक महासंचालनालय (डीजीसीए) ने नियमावली केली. या नियमावलीला विरोध होता; परंतु सरकार नियमावलीवर ठाम राहिले. गेल्या वर्षभरापासून हा नियम कधीही लागू होण्याची शक्यता होती; परंतु देशाच्या विमान क्षेत्रात साठ टक्क्यांहून अधिक विमान सेवा देणाऱ्या 'इंडिगो'ने त्याकडे दुर्लक्ष केले. सरकारने दोन टप्प्यात ही नियमावली लागू करण्यास सांगितले. त्यातील पहिला टप्पा एक जुलैपासून सुरू झाला. या कालावधीत वैमानिक आणि कर्मचाऱ्यांची भरती करून त्यांना प्रशिक्षण दिले असते, तर ही वेळच आली नसती. एक डिसेंबरपासून नियमांची अधिक कडक अंमलबजावणी सुरू झाल्याने 'इंडिगो'ची सेवा विस्कळीत झाली आणि प्रवाशांच्या हालाला सीमाच राहिली नाही. 'इंडिगो एअरलाइन्स'च्या कामकाजातील अडचणींमुळे आतापर्यंत नऊशेहून अधिक उड्डाणे रद्द करण्यात आली आहेत. या अचानक आणि मोठ्या प्रमाणात रद्द झाल्यामुळे प्रवाशांची मोठ्या प्रमाणात गैरसोय आहेत. 'इंडिगो' संकटामुळे विमानांच्या किमतीही गगनाला भिडल्या आहेत. 'डीजेसीए'च्या फटकारानंतर, एअरलाइनने प्रवाशांची गैरसोयीबद्दल माफी मागितली आहे. 'इंडिगो' कोसळण्याच्या मार्गावर आहे का, असे प्रश्न उपस्थित केले जात आहेत. मोठ्या संख्येने उड्डाणे रद्द झाल्यामुळे प्रवासी नाराज आहेत.

आहे. कंपनीला सुमारे सात हजार १६० कोटी रुपयांचा तोटा झाला आहे. नागरी विमान वाहतूक महासंचालनालयाने (डीजीसीए) लागू केलेल्या 'फ्लाइट ड्युटी टाइम लिमिटेशन?' (एफडीटीएल) च्या नवीन नियमांमुळे कंपनीला वैमानिक आणि केबिन क्रूचा तीव्र तुटवडा जाणवत आहे. यामुळे मुंबई, दिल्ली, बेंगळुरू आणि हैदराबादसह प्रमुख शहरांमध्ये दोनशेहून अधिक विमाने रद्द करावी लागली. त्यामुळे हजारो प्रवाशांचे मोठे हाल झाले आणि कंपनीच्या शेअर बाजारातील किमतीत लक्षणीय घसरण झाली आहे. गेल्या काही दिवसांत, एअरलाइनच्या समस्या आणखी वाढल्या आहेत. त्यामुळे नागरी विमान वाहतूक महासंचालनालयाने हस्तक्षेप करून या प्रकरणावर एअरलाइनकडून स्पष्टीकरण मागितले आहे. कंपनीला पीक सीझनमध्ये तिचे कामकाज कसे सुव्यवस्थित करायचे याचा तपशीलवार आराखडा सादर करण्यास सांगितले आहे. देशातील सर्वात मोठ्या विमान कंपन्यांपैकी एक असलेल्या

'इंडिगो'च्या शेअर्समध्ये लक्षणीय घसरण दिसून आली. खिसमस आणि नवीन वर्षाच्या वेळी मोठ्या संख्येने लोक प्रवास करतात. या सहलीचे नियोजन अनेकदा महिने आधीच केले जाते. तिकिटे बुक केली जातात. 'इंडिगो' संकटामुळे आता लोकांना त्यांच्या सुट्ट्या वाया जातील, अशी भीती वाटत आहे. दरम्यान, 'इंडिगो एअरलाइन्स'च्या कामकाजातील व्यत्ययावर चर्चा करण्यासाठी शिवसेना खासदार प्रियंका चतुर्वेदी यांनी लोकसभेत स्थगन प्रस्ताव सूचना सादर केली आहे. 'इंडिगो'ने त्यांच्या ए ३२० फ्लीटसाठी काही 'फ्लाइट ड्युटी टाइम लिमिटेशन' (एफडीटीएल) तरतुदी तात्पुरत्या स्वरूपात माफ करण्याची विनंती केली आहे आणि सांगितले आहे, की ऑपरेशन्स सामान्य करण्यासाठी तीन महिने लागू शकतात. 'डीजीसीए'ने 'इंडिगो'ला सुधारणेच्या अनेक प्रमुख पैलूंवर लक्ष केंद्रित करण्यास सांगितले आहे. 'डीजीसीए'ने इंडिगोला क्रू भरती, प्रशिक्षण रोडमॅप, रोस्टर पुनर्रचना, सुरक्षा योजना आणि दर

१५ दिवसांनी प्रगती अहवाल सादर करण्यास सांगितले आहे. प्रवाशांची सुरक्षितता वाढविण्यासाठी वैमानिक आणि क्रू सदस्यांना पुरेशी विश्रांती देण्यावर नवीन नियम भर देतात. यामुळे विमान कंपन्यांसाठी अचानक वैमानिक आणि क्रू सदस्यांची कमतरता निर्माण झाली आहे. नियामकाने एअरलाइनला सध्याच्या परिस्थितीची कारणे, कामकाज सुधारण्यासाठी उचलण्यात येणारी पावले आणि येत्या काळात कामकाज सामान्य करण्यासाठीची योजना यांचा तपशीलवार आराखडा सादर करण्यास सांगितले आहे. 'इंडिगो' संकटामुळे विमान भाड्याच्या किमती गगनाला भिडल्या आहेत. 'डीजेसीए'च्या फटकारानंतर, एअरलाइनने प्रवाशांची गैरसोयीबद्दल माफी मागितली आहे. दरम्यान, 'इंडिगो' कोसळण्याच्या मार्गावर आहे का, असे प्रश्न उपस्थित केले जात आहेत. या संकटामुळे देशातील सर्वात मोठी एअरलाइन मानल्या जाणाऱ्या 'इंडिगो'च्या प्रतिष्ठेवर गंभीर परिणाम झाला आहे. परिणामी, लोकांना भीती आहे, की

त्याचे भवितव्य 'जेट एअरवेज'सारख्या इतर प्रमुख खासगी एअरलाइन्ससारखेच होऊ शकते. 'डीजीसीए'ने बनवलेल्या या नियमांतर्गत, वैमानिकाचे कामाचे तास ४८ वरून ३६ करण्यात आले आहेत. शारीरिक आणि मानसिक थकवा कमी व्हावा हा यामागील उद्देश. याशिवाय रात्री विमाने उतरवण्याची मुभा सहावरून दोनवर करण्यात आली आहे. दैनिक कामाचे ८ तास, साप्ताहिक कामाचे ३५ तास, मासिक कामाचे १२५ तास आणि वार्षिक एक हजार तास अशा मर्यादा घालून देण्यात आला आहेत. वैमानिकांना थकवा येऊन उड्डाणांमध्ये जोखीम निर्माण होऊ नये यासाठी ही खबरदारी घेतली जात असली, तरी या व्यवस्थेमध्ये अधिक संख्येने वैमानिक आणि कर्मचारी लागणार हे उघड आहे. 'इंडिगो'ची या बदलासाठी तयारीच पुरेशी नव्हती. तशात नोव्हेंबर-डिसेंबर हा वाढीव उड्डाणांचा काळ मानला जातो. सुट्ट्यांच्या काळात जवळपास सहा टक्के उड्डाणे अतिरिक्त असतात. एकीकडे ही वाढीव उड्डाणे आणि दुसरीकडे नियमांच्या मर्यादेतून घटलेले वापरण्याजोगे मनुष्यबळ अशा दुहेरी कात्रीत 'इंडिगो' सध्या अडकली आहे. भारतीय प्रवासी विमान वाहतूक बाजारपेठेत 'इंडिगो'चा हिस्सा ६० टक्के इतका आहे. केवळ देशातच नव्हे, तर आशियातही दिवसाला २३०० उड्डाणे इतका या कंपनीचा अजस्र पसारा आहे. देशांतर्गत ९० आणि परदेशातील ४५ शहरांमध्ये 'इंडिगो'ची विमाने जातात. यासाठी मोठ्या संख्येने विमाने लागतात आणि त्यासाठी मनुष्यबळही लागते. सध्या ते कमी पडत आहे. इतर कंपन्या म्हणजे एअर इंडिया, एअर इंडिया एक्सप्रेस, अकासा एअरलाइन्स आणि स्पाइस जेट यांचा आकार 'इंडिगो'इतका नाही. शिवाय या कंपन्यांची रात्रीची उड्डाणे तुलनेने कमी आहेत. त्यामुळे त्यांच्यावरील मर्यादांची फारशी झळ या कंपन्यांना 'इंडिगो'च्या तुलनेत कमी प्रमाणात पोहोचली. गेल्या वर्षामध्ये कार्यक्षम सेवेमुळे 'इंडिगो'चा बाजारहिस्सा वाढत गेला. अधिकाधिक विमानेही घेतली गेली. तितक्या प्रमाणात वैमानिक आणि इतर कर्मचाऱ्यांची भरती झालेली नाही. याचे प्रमुख कारण म्हणजे, झटपट 'टर्न अराउंड टाइम'मुळे एका दिवसभरात त्यांचे वैमानिक नेहमीपेक्षा अधिक उड्डाणे हाताळू शकतात. आतापर्यंत याविषयी काही नियम नव्हते. ते करण्याविषयी गेल्या वर्षी जून महिन्यात विमान कंपन्यांची 'डीजीसीए'बरोबर बैठक झाली.

संपादकीय

मैत्रीचा नवा अध्याय

भारत-रशिया संबंध गेल्या आठ दशकांपासून आहे. सरकार कोणत्याही पक्षाचे असले, तर या संबंधात सातत्य आहे. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या गेल्या ११ वर्षांच्या काळात मध्यंतरी जरी अमेरिकेशी संबंध अधिक मजबूत झाले होते, तरी ही रशियाशी संबंध कधीच बिघडले नाहीत. आता अमेरिकेचे अध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प यांच्यामुळे भारताशी संबंध बिघडले असताना रशियाचे अध्यक्ष व्लादीमिर पुतीन यांनी भारताचा दौरा केला. या परिषदेत मोदी यांच्याबरोबर १९ करार झाले. त्यातून मैत्रीचा नवा अध्याय लिहिला गेला. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्यासोबत वार्षिक शिखर परिषदेसाठी व्लादीमिर पुतीन भारतात येणे ही जागतिक राजनैतिकतेतील एक महत्वाची घडामोड आहे. त्याचे कारण अमेरिकेचे अध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प यांनी रशियाशी केलेल्या कच्च्या तेल खरेदीवरून भारतावर अतिरिक्त शुल्क आकारले. ट्रम्प रशिया आणि भारताची कोंडी करती असताना पुतीन यांनी भारतात येऊन भारताला कच्च्या तेलाचा पुरवठा अखंडित सुरू ठेवण्याची हमी देणे तसेच पुतीन यांचे भारतात पोहचण्याआधीच रशियाच्या संसदेने संरक्षण करारावर सहा करणे या बाबी ट्रम्प यांच्या निर्बंधाला आम्ही जुमानत नाही, असा संदेश देणाऱ्या होत्या. भारत-रशिया भागीदारी ही काही स्थिर, हितसंबंधांवर आधारित संबंधांपैकी एक आहे. त्यात व्यापक भू-राजकीय परिदृश्यावर प्रभाव पाडण्याची क्षमता आहे. पुतीन यांच्या भेटीचा केंद्रबिंदू संरक्षण सहकार्य आहे, जो भारत-रशिया संबंधांचा दीर्घकालीन आणि मजबूत पाया आहे. गेल्या काही दशकांमध्ये, भारताचे अर्थ्याहून अधिक लष्करी प्लॅटफॉर्म रशियाने बनवले आहेत आणि हे संबंध साध्या खरेदीदार-विक्रेत्या संबंधांपासून खोल सह-विकासात विकसित झाले आहेत. ब्राह्मोससारखे संयुक्त प्रकल्प दोन्ही देशांमधील उच्च धोरणात्मक विश्वासाचे उदाहरण देतात. नवीन प्रकार, विस्तारित श्रेणी, सुधारित अचूकता आणि हायपरसोनिक तंत्रज्ञानातील उदयोन्मुख सहकार्यासह, संरक्षण भागीदारी एका नवीन तांत्रिक युगात प्रवेश करत आहे. भारताच्या हवाई संरक्षण यंत्रणेचा विस्तार आणि लढाऊ विमान वाहतूक आणि पाणबुडी तंत्रज्ञानातील सखोल सहकार्यावरील चर्चा या दीर्घकालीन धोरणात्मक भागीदारीप्रती वचनबद्धता दर्शवितात. या सर्वोच्च पातळीवर संरक्षण संबंधांना मान्यता देऊन, भारत आपली धोरणात्मक स्वायत्तता मजबूत करतो. अमेरिकेशी मजबूत संबंध निर्माण करत असताना आणि 'क्वाड'मध्ये सक्रियपणे सहभागी होत असताना भारताने कधीही कोणत्याही एका शक्तीला त्याचे रशिया धोरण ठरवू दिलेले नाही. हा बहुआयामी दृष्टिकोन एक स्पष्ट जागतिक संदेश देतो. भारताला वैचारिक गटांमध्ये अडकवले जाऊ शकत नाही. त्याऐवजी, तो त्याच्या राष्ट्रीय सुरक्षा व्यवस्थेला बळकटी देणारी विविध संरक्षण भागीदारी राखेल. रशियासाठी, भारताचे सातत्यपूर्ण संरक्षण हीत रशियाला आशियामध्ये धोरणात्मक प्रभाव राखण्यास मदत करते आणि त्याला चीनवर जास्त अवलंबून राहण्यापासून रोखते. त्यामुळे हळूहळू जागतिक शक्ती संतुलन बदलू शकते. तथापि, भारत-रशिया संबंधांचे खरे परिवर्तन व्यापार, शुल्क, ऊर्जा प्रवाह आणि उदयोन्मुख आर्थिक संरचनांच्या क्षेत्रात होत आहे. गेल्या काही वर्षात भारत-रशियात द्विपक्षीय व्यापार वाढला आहे. जो प्रामुख्याने रशियाकडून भारताच्या स्वस्त कच्चे तेल, खते, कोळसा आणि आवश्यक खनिजांच्या आयातीमुळे चालतो. रशियाने आशियामध्ये ऊर्जा निर्यातीत केलेल्या बदलामुळे भारताला स्पर्धात्मक किमतीत दीर्घकालीन ऊर्जा पुरवठा सुरक्षित करण्याची एक अनोखी संधी मिळाली आहे. हे बदल केवळ आर्थिकच नाही, तर भू-राजकीयदेखील आहे. पाश्चात्य देशांच्या नापसंतीला न जुमानता, रशियाचे तेल खरेदी करून, भारताने आपले सार्वभौमत्व पुन्हा सिद्ध केले आणि महागाई-प्रवण संकटापासून आपल्या अर्थव्यवस्थेचे रक्षण केले. तथापि, या व्यापार वाढीमुळे सतत असमतोल उघड झाला आहे. भारत रशियाला तुलनेने कमी निर्यात करतो. त्यामुळे रशियन बँकांमध्ये मोठ्या प्रमाणात रुपया अधिशेष जमा झाला आहे. पुतीन यांच्या भेटीत आता दोन्ही देशांत शंभर अब्ज डॉलरचा व्यापार करार करण्याचे उद्दिष्ट ठेवण्यात आले आहे. डॉलर मजबूत होत असताना भारत आणि रशियाचा व्यापार रुपया-रुबल किंवा स्थानिक चलन सेटलमेंटचा वापर डॉलर-आधारित प्रणालीवरील अवलंबित्व कमी करू शकतो, जी निर्बंधांना असुरक्षित आहे. भारतीय औषधनिर्माण, यंत्रसामग्री, कृषी उत्पादने आणि आयटी सेवांसाठी बाजारपेठेतील प्रवेश वाढवणे व्यापार असंतुलन सुधारण्यास मदत करू शकते. व्यापक दृष्टिकोनातून, हे बदल डॉलर-आधारित वित्तीय प्रणालीपासून दूर जाण्याचे संकेत देतात. भारत आणि रशिया नवीन आर्थिक मार्ग शोधत आहेत, जे व्यापक 'ब्रिक्स' आणि जागतिक दक्षिणेला पर्यायी पेमेंट सिस्टम तयार करण्यास प्रेरित करू शकतात. अशा यंत्रणा दोन्ही देशांच्या आर्थिक सार्वभौमत्वाला बळकटी देतील. त्यामुळे त्यांना पाश्चात्य-प्रेरित व्यापार राजकारणाला अधिक प्रभावीपणे सामोरे जाता येईल. सांस्कृतिक सहकार्य हे भारत-रशिया संबंधांच्या केंद्रस्थानी आहे. संरक्षण करार आणि ऊर्जा करारांप्रवी, सिनेमा, साहित्य आणि संगीत त्यांच्या संबंधांचा पाया होता.

सिंहस्थ कुंभमेळासाठी साधुग्राम अवश्य उभारा; परंतु झाडाची हत्या होणार नाही याचीही खबरदारी सरकारने घ्यावी

नाशिकमध्ये सिंहस्थ कुंभमेळा ३१ ऑक्टोबर २०२६ ला सुरू होणार असून २४ जुलै २०२८ पर्यंत चालेल ही आनंदाची गोष्ट आहे.याचे सर्वच स्तरातून स्वागत होत आहे आणि व्हायलाच पाहिजे.परंतु कोणताही कार्यक्रम आखतांना पर्यावरणाला विशेष महत्त्व देणे अत्यंत गरजेचे आहे.कारण आपल्या सुख-सुविधांसाठी पर्यावरणाचा हास देवीदेवता किंवा पर्यावरणवादी सहन करणार नाही.सरकारने विकासाबरोबरच पर्यावरणाचा समतोल राखणे काळाची गरज आहे.पर्यावरण वाचले तरच पुढची पिढी, निसर्ग , पशु पक्षी , औषधी युक्त वनस्पती,जीवजंतू सुरक्षित राहील याची जाण सरकारने ठेवली पाहिजे.साधुग्रामसाठी सरकार वृक्ष तोडीबद्दल राजकारण होत असल्याचे माननीय मुख्यमंत्री देवेन्द्रजी फडणवीस म्हणतात, परंतु यात तथ्य नाही.कारण जशे-जशे वृक्ष कटाई होत राहिल तशे-तशे सर्वांचेच आयुष्य कमी-कमी होत जाईल ही बाब मुख्यमंत्र्यांनी लक्षात ठेवली पाहिजे. वृक्षतोड म्हणजेच मानव, पशुपक्षी व संपूर्ण जीवजंतू यांचे आयुष्य दिवसेंदिवस कमीकमी होणे होय.त्यामुळे वृक्षतोडीला राजकीय उपमा देणे मुख्यमंत्र्यांना शोभत नाही.वृक्ष हे पृथ्वीचा,निसर्गाचा, पर्यटनाचा,मानव-पशुपक्षी-संपूर्ण जीवजंतू यांचा आत्मा आहे. आम्हीही सनातनवादी व हिंदू आहोत.परंतु जो निसर्ग प्राणवायू देतो आणि लाखोंचे प्राण वाचवितो अशा झाडांची कत्तल वर्षभराच्या कार्यक्रमासाठी तब्बल १८०० पेक्षा अधिक मोठमोठ्या झाडांची कटाई करणे म्हणजे ही हत्या नाही तर काय? मुख्यमंत्री म्हणतात की प्रमाणराज येथे कुंभमेळ्यासाठी तब्बल १५ हजार हेक्टर जमीन उपलब्ध होती याचे स्वागतच ती जमीन बंजार असावी किंवा तिथे झाडे नसावेत.कारण उत्तरप्रदेश १५ हजार हेक्टर मधील झाडांच्या कटायीची कोणतीही घटना सामोरं आलेली नाही आणि आपण प्रयागराजची तुलना नाशिकशी का करावी?मुख्यमंत्री म्हणतात की प्रमाणराज कुंभमेळ्याच्या तुलनेत नाशिक येथे साधुग्रामसाठी केवळ ३५० एकर जमीन आहे.माननीय मुख्यमंत्री महोदय ३५० एकर म्हणजे कमी जागा झाली काय?ही आपली व सरकारची जबाबदारी आहे की ३५० एकरमधील एकही वृक्ष कटायला नकोच. कारण नाशिक ही राज्यासह देशासाठी पावण भूमि आहे सोबतच देशाचे मोठे पर्यटन स्थळ सुध्दा आहे.देश-विदेशातील नागरिक व पर्यटक देवदर्शनासाठी अवश्य येतातच यात दुमत नाही.मुख्यत्वेकरून तपोवनाचा आनंद घेऊन स्वतःला धन्य मानतात.कारण तपोवनात भगवान राम,लक्ष्मण व सीता याची पावन भूमि असल्याने साक्षात भगवान राम यांचे साक्षात दर्शन झाल्याचा भास सर्वांनाच होतो.त्यामुळे सरकारने कोणतेही चुकीचे पाऊल न उचलता साधुग्रामसाठी

योग्य ती जागा उपलब्ध करावी.कारण झाडे वाचली तरच पुढची पिढी सुरक्षित राहील अन्यथा झाडांसोबतच मानव, पशुपक्षी व संपूर्ण जीवजंतूंचा हास झाल्याशिवाय रहाणार नाही हेही तितकेच सत्य आहे.त्यामुळे तपोवनातील एकही झाड न तोडता साधुग्राम उभारत असेल तर त्याचे स्वागत सर्वच स्तरातून होईल.मी सरकारला एक सुचना देतो की वृक्ष तोडीच्या विरोधात सामाजिक संघटना, नाशिककर, राजकीय पक्ष, अभिनेता सामोरं येतं असेल तर याचे स्वागत सरकारने सुध्दा करावे कारण आपण पहिलेच प्रदुषणाने गुदमरत आहोत याची जाण सरकारने ठेवाली पाहिजे.झाड तोडणीसाठी मुजोरी करून चालणार नाही.आवश्यकता असेल तर झाडांच्या फांद्यांची छाटणी अवश्य करावी.सरकारने तपोवनातील वृक्षतोडीचा प्रश्न सौहार्दपूर्ण पध्दतीने हाताळला पाहिजे आणि पर्यावरण, निसर्ग, पर्यटन,पर्यटक यांच्या समस्यांकडे दुर्लक्ष केले जाणार नाही याचीही खात्री केली पाहिजे.मंत्री नितेश राणे पर्यावरणाची तुलना ईदच्या बकरी कापण्याशी करून वादग्रस्त वक्तव्य करतात ही हास्यास्पद बाब आहे .राणे साहेब ईद हा वेगळा मुद्दा झाला यांच्याशी आणि पर्यावरणाशी काहीही संबंध नाही.अहो राणे साहेब १८०० झाडांची कत्तल म्हणजे १८ लाख लोकांचा,पशुपक्षांचा व जीवजंतूंची श्वास कोंडून हत्याच ना! याचा आपण विचार का करीत नाही.आम्हाला राजकारण नकोच फक्त पर्यावरण सुरक्षित रहावे,पृथ्वीचे संतुलन सुरक्षित असावे, सर्वांना शुद्ध हवा मिळावी, पर्यटकांना तपोवनाचा आनंद मिळावा हाच आमचा पर्यावरणवाद्यांचा व जनतेचा खरा उद्देश आहे.नाशिक मनपा प्रशासनाच्या व सरकारच्या निर्णयाचा साधू-महंतांनी कडाडून विरोध करायला हवा.कारण साधू-महंतांचे वास्तव मुख्यत्वे करून हे वृक्षांच्या सानिध्यात असते आणि असायलाच पाहिजे.नाशिकच्या तपोवनाचा इतिहास रामायणाशी सुध्दा जुळला आहे.ज्या तपोवनात भगवान राम, सीता आणि लक्ष्मण यांचा सहवास होता आणि लक्ष्मणाने ज्या ठिकाणी शूर्पणखेचे नाक कापले अशा ऐतिहासिक आणि पौराणिक वास्तव्याला जर सरकार १८०० वृक्ष कापून काडीमोड करून नेस्तनाबूत करीत असेल तर ही कसली रामराज्याची कल्पना म्हणावी! आज आपण पहात आहोत की, देशासह जगात बदलत्या हवामानामुळे महाप्रलय, सुनामी, भूकंप,अती पाऊस,अती उष्णता यासारखी गंभीर परिस्थिती निर्माण झाली आहे आणि हा संपूर्ण प्रकार जंगल कटाई व वृक्षतोडीमुळे होत आहे ही बाब सर्वांच्या डोळ्यासमोर आहे तरीही नाशिकमधील ऐतिहासिक तपोवनातील वृक्षांची कत्तल करण्यासाठी सरकार हिरवी झेंडी देत ही अत्यंत दुर्भाग्य पुर्ण बाब आहे.ही अशी गोष्ट झाली की 'आ बैल मुझे मार'. सरकार सांगते की झाडे

लावा,झाडे जगवा आणि स्वतः तब्बल १८०० झाडांची कत्तल करायची हा कुठला न्याय म्हणावा!आज एक वृक्ष लावले तर त्याला मोठे व्हायला ५ ते १० वर्षे लागतात आणि नाशिक मनपा प्रशासन व सरकार एकाच वेळेस १८०० वृक्ष कापण्याचा आदेश देत आहे ही फक्त नाशिकलाच नाही तर देशाला घातक सिद्ध होवू शकते.आज देशातील व राज्यातील वृक्षतोडीमुळे प्रदुषणाच्या बाबतीत भारत अत्यंत गंभीर व धोकादायक स्थितीत आहे.जगातील टॉप १०० सर्वाधिक प्रदूषित शहरांपैकी ६५ शहरे एकट्या भारतातील आहेत.यात मुख्यत्वे करून दरभंगा, आसोपूर, पाटणा,नवी दिल्ली, कोलकाता, मुंबई,हैद्राबाद,बंगळूरु, चेन्नई यांचा समावेश आहे आणि आता नागपूर सुध्दा प्रदुषणाच्या छायेत आहे.त्यामुळे प्रदूषणाच्या बाबतीत भारताची चिंता दिवसेंदिवस वाढतच आहे.वाढत्या प्रदुषणाचे मुख्य कारण म्हणजे वाढते औद्योगिकीकरण, शहरीकरण, जंगलकटाई, सांडपाणी, मोठ्या प्रमाणात वाहनांचे आवागमन, हवाई वाहतूक इत्यादीमुळे आज पृथ्वीतलावरील संपूर्ण जीवसृष्टीला धोका निर्माण झालाआहे.तपोवनातील एकही वृक्ष कटणार नाही याची जबाबदारी सर्वप्रथम मनपा प्रशासनने व सरकारने घेतली पाहिजे.नाशिककर, निसर्गप्रेमी,समाजसेवी संघटना, अनेक राजकीय पक्ष तपोवनातील वृक्ष तोडीच्या विरोधात उभे ठाकले आहे आणि आता या आंदोलनाला मोठे बळ वृक्षप्रेमी अभिनेते सयाजी शिंदे यांच्यामुळे मिळाले आहे ही स्वागतार्ह बाब आहे. सरकारने वृक्ष लावणे शिकावे व वृक्ष तोडणे टाळावे.आज राज्यातील प्रत्येक शहरापासून ३० किलोमीटर अंतरापर्यंत शहरीकरण झालेले आहे.यामुळे लाखोंच्या संख्येने झाडांची खुलेआम कत्तल सरकारने केली आणि याचे प्रायश्चित्त राज्याच्या जनतेला प्रदुषणाच्या माध्यमातून भोगावे लागत आहेत.त्याचप्रमाणे अनेक हिंसक पशु शहराकडे धाव घेत आहेत हा सर्व प्रकार वृक्षतोडीमुळे निर्माण झाला आहे. झाडांच्या कत्तलमूळे दिवसेंदिवस ऑक्सिजनची मात्रा कमी-कमी होत आहे याचे भान सरकारने ठेवले पाहिजे. नाशिक मनपा प्रशासन व सरकार आपण जर चुकीचे पाऊल उचलले तर याचे गंभीर परिणाम राज्याला भोगावे लागतील. सरकारने नाशिककरांच्या भावनांचा, पौराणिक कथांचे वास्तव, निसर्गाची ढासळती परिस्थिती,बदलते हवामान, पर्यटक,पर्यटन या संपूर्ण बाबींचा गांभीर्याने विचार करावा आणि तपोवनातील झाडांच्या कत्तलीचा निर्णय ताबडतोब मागे घ्यावा अन्यथा याचे गंभीर परिणाम पुढच्या पिढीला भोगावे लागतील.झाडे वाचली तरच पुढची संपूर्ण पिढी सुरक्षित राहील.जय हिंद.

-रमेश लांजेवार, नागपूर

छत्रपती संभाजीनगर (प्रतिनिधी):- देशात महाराष्ट्र हे सौर ऊर्जेचा शेतीत सर्वाधिक वापर करणारे राज्य ठरले आहे. शेतकऱ्यांसाठी फिडर सौर ऊर्जेवर आणून स्वतंत्र १६ हजार मेगा वाट वीज निर्मिती करू. त्यामुळे अन्य वापरातील विजेच्या दरात आपण दरवर्षी ३ टक्के कपात

करून ग्राहकांना स्वस्त वीज देऊ शकतो, असे आश्वासन मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनी आज येथे बोलतांना केले. एका महिन्यात ४५ हजार ९११ कृषी पंप- 'मागेल त्याला सौर कृषीपंप' योजनेत महाराष्ट्राने विश्वविक्रम केला आहे. महावितरणने एकाच महिन्यात ४५ हजार

सौर ऊर्जेच्या वापरामुळे विजेच्या दरात कपात करणार - मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस

९११ सौर कृषीपंप स्थापित करण्याचा उच्चांक गाठला. या विक्रमाची गिनीज बुकमध्ये यशस्वी नोंद झाली. गिनीज बुकतर्फे विश्वविक्रम प्रमाणपत्र प्रदान सोहळा आज छत्रपती संभाजीनगरच्या शेंद्रा एमआयडीसीमध्ये ऑरिग सिटी मैदानावर पार पडला. या सोहळ्यास मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांची प्रमुख उपस्थिती होती. या विश्वविक्रमाची घोषणा करण्यासाठी गिनीज बुक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्ड्सचे कार्ल सॅबेले हे ही यावेळी उपस्थित होते. या सोहळ्यास राज्याचे

इमाव बहुजन कल्याण व अपारंपारिक ऊर्जा मंत्री अतुल सावे, राज्यमंत्री मेघना साकोरे बोर्डीकर, विधान परिषद सदस्य आ. संजय केणेकर, आ. अनुराधा चव्हाण, आ. नारायण कुचे, आ. प्रशांत बंब, आ. सुरेश धस, मुख्यमंत्र्यांचे आर्थिक सल्लागार तथा मित्राचे संचालक प्रवीण परदेशी, ऊर्जा विभागाच्या अपर मुख्य सचिव आभा शुक्ला, महावितरणचे अध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक लोकेश चंद्र, सहव्यवस्थापकीय संचालक आदित्य जिवने, सहसचिव (ऊर्जा) नारायण कराड, स्वतंत्र

मान्यवरांना प्रदान केले. सौर कृषी पंप योजनेसाठी अर्थसहाय्य करणाऱ्या ष्च बँकेसोबतच्या करारावर स्वाक्षऱ्या करण्यात आल्या. बँकेचे प्रत्युष मिश्रा व महावितरणच्या अधिकाऱ्यांनी या करारावर स्वाक्षऱ्या केल्या. कार्ल सॅबेले म्हणाले की, विक्रमासाठी ३५ हजार पंप स्थापित करणे आवश्यक होते मात्र प्रत्यक्षात ४५ हजार ९११ पंप स्थापित करण्यात आले, हा एक विश्वविक्रम आहे. या प्रत्येक पंपाच्या उभारणी ते कार्यान्वयन या सर्वटप्प्यांवर पडताळणी करूनच या विक्रमास मान्यता देण्यात आली आहे असे त्यांनी सांगितले.

महाराष्ट्र थांबणार नाही

मुख्यमंत्री फडणवीस यांनी आपल्या भाषणात सुरुवातीला शासनाच्या वर्षपूर्तीनिमित्त राज्यातील जनतेचे आभार व्यक्त केले. हे जनतेला समर्पित वर्ष होते. सगळ्यांच्या जीवनात मूलभूत परिवर्तनसाठी योजना आणल्या त्या कार्यान्वित केल्या. महाराष्ट्र थांबणार नाही, असाच पुढे जात राहील, हा विश्वास त्यांनी यावेळी व्यक्त केला.

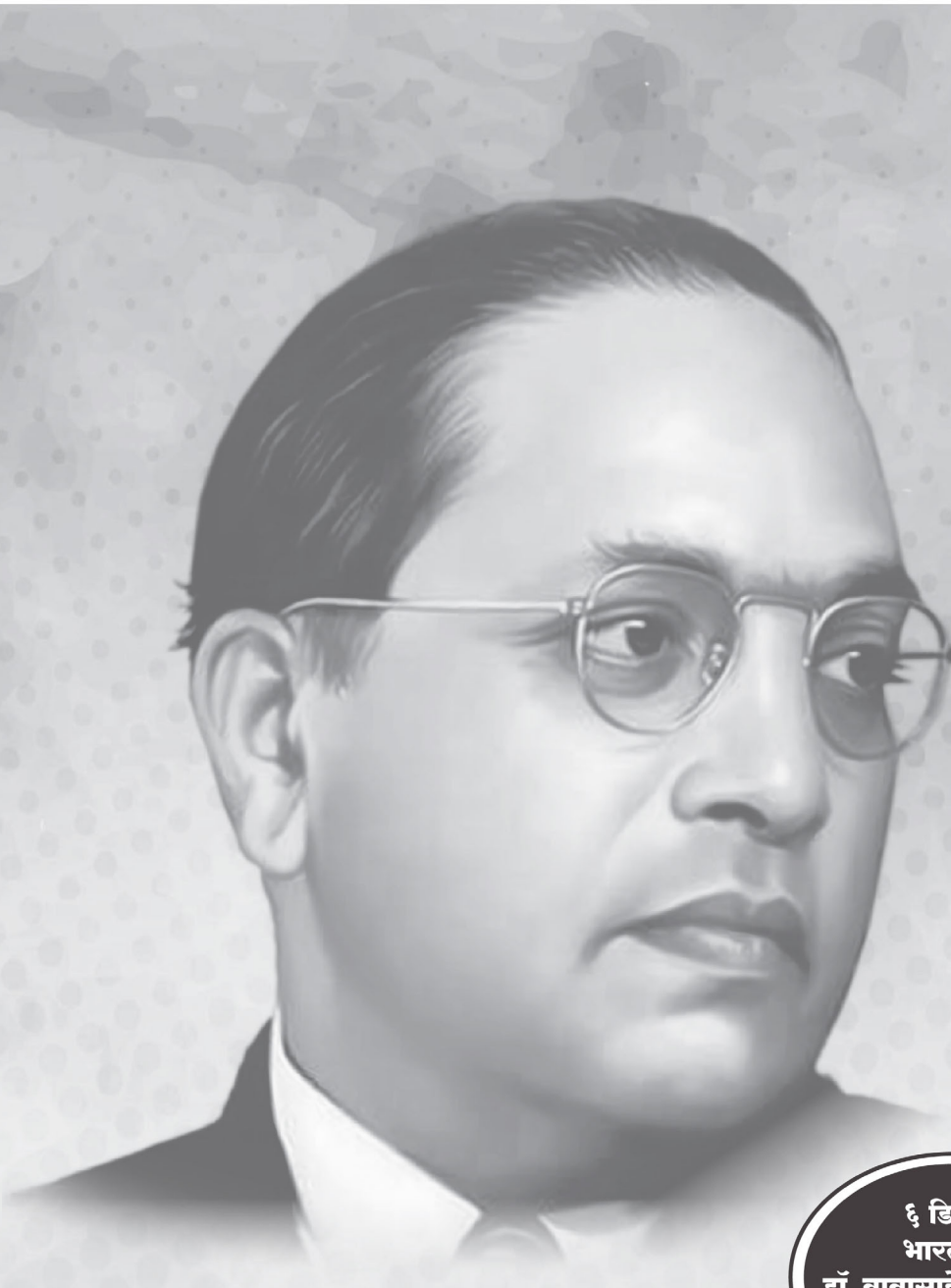
श्री. फडणवीस म्हणाले की, प्रखर दुष्काळाचा सामना करतांना नेहमीच पाण्याची आणि विजेची अडचण होती. जलयुक्त शिवार योजनेमुळे पाण्याची उपलब्धता करतांना विजेच्या समस्येमुळे शेतकऱ्यांना सिंचन करण्यात अडचण होती. दिवसा वीज मिळावी ही प्रमुख मागणी होती. रात्री अपरात्री शेतावर जाण्यात विषारी जीवजंतू, जनावरांची भीती होती. त्यासाठी शासनाने शेतकऱ्यांचे फिडर हे सौर ऊर्जेवर नेण्याचे धोरण निश्चित केले. त्यातून एक लाख सोलर पंप ची योजना आखण्यात आली. ही योजना इतकी चांगली होती की, आपल्या राज्यातील ही योजना ही अन्य राज्यांनी जशीच्या तशी राबवावी, असे पत्र केंद्रांमार्फत इतर राज्यांना पाठविण्यात आले.

आज विभागीय लोकशाही दिनाचे आयोजन

छत्रपती संभाजीनगर (प्रतिनिधी):- विभागीय स्तरावरील लोकशाही दिनाचे डिसेंबर महिन्याच्या दुसऱ्या सोमवारी ८ डिसेंबर, २०२५ रोजी सकाळी ११ वाजता विभागीय आयुक्त कार्यालयात आयोजन करण्यात आले आहे. तक्रार करण्यासाठीचे अर्ज विहित मुदतीत नमुना प्रप्रत्र-१ (क) मध्ये दोन प्रतीत आवश्यक त्या कागदपत्रासह विभागीय आयुक्त कार्यालयाचे आवक शाखा प्रमुख (नायब तहसीलदार) यांच्याकडे स्विकारण्यात येणार आहेत. अर्जाच्या दोन प्रती विभागीय लोकशाही दिनाच्या दिवशी विभागीय आयुक्त यांच्याकडे समक्ष पुन्हा सादर कराव्यात. तसेच ज्यांनी यापुर्वीच्या विभागीय स्तरावरील लोकशाही दिनी तक्रार अर्ज दिलेले असतील परंतु त्यांचे प्रकरणात अद्याप कार्यवाही झाली नाही, अशा प्रकरणात त्यांना पुन्हा अर्ज देता येणार नाही. जिल्हास्तरावरील लोकशाही दिन कार्यक्रमात ज्या प्रश्नांची सोडवणूक होवू शकली नाही किंवा या प्रश्नाबाबत जिल्हास्तरीय लोकशाही दिनामध्ये तक्रारदाराचे समाधान झाले नाही, असे सर्व प्रश्न विभागीय स्तरावरील लोकशाही दिनामध्ये घेण्यात येणार आहेत, असे विभागीय आयुक्त कार्यालयाने प्रसिध्दी पत्रकाद्वारे कळविले आहे.

महाराष्ट्र शासन

६ डिसेंबर
भारतरत्न
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर
महापरिनिर्वाण दिन

महामानव, भारतरत्न
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर
यांना महापरिनिर्वाण दिनानिमित्त
विनम्र अभिवादन!

नटवर्य श्रीराम गोजमगुंडे राज्यस्तरीय एकांकिका स्पर्धेतून नवोदित कलाकारांना संधी मिळाली-मा.खा. डॉ सुनील बळीराम गायकवाड

लातूर (विशेष प्रतिनिधी):- नटवर्य श्रीराम गोजमगुंडे राज्यस्तरीय एकांकिका स्पर्धेचा मोहोरलेला समारोप यंदा एका वेगळ्याच कलरसिक वातावरणात पार पडला. रंगभूमीवर उमलणाऱ्या नव्या कलेच्या कळ्यांना प्रोत्साहन देणाऱ्या या स्पर्धेत गुणगुणणाऱ्या प्रतिभेचा गौरव करण्यासाठी प्रमुख पाहुण्या म्हणून ज्येष्ठ आणि सर्वांच्या लाडक्या अभिनेत्री विशाखा सुभेदार यांच्या हस्ते बक्षीस वितरण सोहळा संपन्न झाला. त्यांच्या उपस्थितीने संपूर्ण सभागृहात एक उत्साहाची ऊर्मी पसरली, तर कलाकारांच्या चेहऱ्यावर नव्या उमेदेची प्रकाशरेषा दिसून आली.

समारोप सोहळ्याचा एक अनोखा आणि हृदयस्पर्शी क्षण म्हणजे प्रथम पुरस्कारासाठी दिलेली ५१,०००/- रुपयांची देणगी. दादा बळीराम शिवराम गायकवाड यांच्या पवित्र स्मरणार्थ, त्यांच्या कुटुंबीयांची समाजाशी असलेली अतूट नाळ जपणारे, आणि कलावंतांच्या पाठीशी

सदैव उभे राहणारे माजी खासदार डॉ. सुनील बळीराम गायकवाड यांनी हा पुरस्कार प्रदान केला. त्यांच्या या योगदानातून केवळ आर्थिक मदतच नव्हे, तर कलावंतांच्या कष्टांना आदर आणि संवेदनेची उबही व्यक्त झाली. या कार्यक्रमाला अनेक मान्यवरांची गौरवास्पद उपस्थिती लाभली. अभिनेत्री विशाखा सुभेदार, माजी महापौर विक्रांत गोजमगुंडे, प्रदीप पाटील खांडापूरकर, धनंजय बेंबडे,

संभाजीराव सुळ, शहर संघ चालक राजेश्वर बेंबडे, आविष्कार गोजमगुंडे, अजय गोजमगुंडे, अमोल नानंजकर, डॉ. रमेश भराटे यांची उपस्थिती सोहळ्याला अधिकच दिमाखदार बनवणारी ठरली. उपस्थित मान्यवरांनी स्पर्धेत झळकलेल्या विविध प्रयोगांचे कौतुक करताना तरुण कलाकारांच्या कलात्मकतेचे भरभरून अभिनंदन केले. नटवर्य श्रीराम गोजमगुंडे यांच्या नावाने घेतली जाणारी ही स्पर्धा

म्हणजे केवळ रंगभूमीचा उत्सव नाही, तर गाव-शहरातील नवोदित कलाकारांना दिले जाणारे स्वप्नांचे व्यासपीठ आहे. त्यांच्या कलेचा गौरव करताना, समाजातील ज्येष्ठ कलावंत आणि सामाजिक कार्यकर्त्यांनी दिलेली साथ म्हणजे या स्पर्धेच्या यशामागील खरी प्रेरणाशक्ती आहे. कलायात्रेच्या या मंगल क्षणी प्रत्येक कलावंताच्या डोळ्यांत चमकत होता तो त्याच्या कलेवरील विश्वास, तर सभागृहात

रेंगाळत होता रंगभूमीच्या संस्कारांचा गंध. हे बक्षीसवितरण म्हणजे केवळ पुरस्कारांचा सोहळा नव्हता, तर सृजनशीलतेला मिळालेलं प्रेम, प्रोत्साहन आणि आश्वासन होतं. अशा भावनिक आणि भारदस्त वातावरणात स्पर्धेचा समारोप झाला आणि रंगभूमीवरील नव्या पिढीला नवचैतन्य देत, पुढील वर्षाच्या स्पर्धेची उत्सुकता आजच पेटली. कार्यक्रमाला मोठ्या संख्येने लोक उपस्थित होते.

आता घरी बसूनच आपला आधार अपडेट करा

छत्रपती संभाजीनगर : तुम्ही आता घरबसल्या तुमच्या आधारकार्डवरील नोंदणीकृत मोबाईल नंबर बदलू शकता. सरकारने नवीन आधार ?पमध्ये ही सुविधा दिली आहे. त्याचवेळी तुमचा पत्ता, नाव आणि ई-मेल आयडी अपडेट करण्याची सुविधाही लवकरच मिळणार आहे. भारतीय विशिष्ट ओळखा प्राधिकरण (यूआयडीएआय)ने ही नवीन डिजिटल सेवा जाहीर केली आहे. वापरकर्त्यांना हे बदल करण्यासाठी कोणत्याही कागदपत्रांची आवश्यकता नाही. ऑपवरील ओटीपी पडताळणी आणि फेस ऑथेंटिकेशनद्वारे सर्व काही बदलता येणार आहे. ही सेवा

दुर्गम भागात राहणाऱ्या लोकांसाठी, ज्येष्ठ नागरिकांसाठी आणि स्थलांतरितांसाठी अतिशय फायदेशीर ठरणार आहे. एक महिन्यापूर्वी, यूआयडीएआयने आधारसाठी एक नवीन मोबाइल ॲप लॉन्च केले. वापरकर्ते एकाच फोनवर पाच जणांच्या आधारची माहिती ठेवू शकतात.

ॲपमध्ये मोबाइल नंबर कसा अपडेट केला जाईल? पिन टाकून ॲपमध्ये लॉगिन करा. स्करोल करून खाली जा, सर्व्हिसेस अंतर्गत माय आधार अपडेटवर क्लिक करा. नंबर अपडेट करण्याचा पहिला पर्याय दिसेल; त्यावर क्लिक करा. सध्याचा मोबाईल नंबर एंटर करा, ओटीपी

व्हेरिफाय करा. नवीन मोबाईल नंबर एंटर करा, ओटीपी व्हेरिफाय करा. यानंतर फेस ऑथेंटिकेशन होईल; कॅमेऱ्यात पहा

व एकदा डोळे बंद करा. यानंतर पेमेंट पर्याय दिसेल; ७५ रुपये जमा केल्यानंतर प्रक्रिया पूर्ण होईल.

नवीन फिचर्स काय? ई-आधार नेहमी

तुमच्यासोबत राहील. झेरोक्सची गरज नाही. आयडी शेअर करण्यासाठी चेहरा स्कॅन करावा लागेल. ॲप बायोमेट्रिक प्रमाणीकरणासह उघडते. इंग्रजीसह अनेक भाषांमध्ये उपलब्ध. इंटरनेट नसतानाही तुम्ही तुमचा आधार पाहू शकता.

नेमके काय होणार? ॲपद्वारे आधार अपडेट करण्याची प्रक्रिया सोपी आहे. कोणतेही कागदपत्रे, प्रत्यक्ष भेटीची गरज नाही. संपूर्ण प्रक्रिया काही मिनिटांत होईल. जर तुम्ही ॲप डाउनलोड केले नसेल, तर तुम्हाला ते डाउनलोड करावे लागेल. येथे, वापरकर्त्यांना त्यांचा आधार क्रमांक टाकून लॉग इन करावे लागेल. यानंतर

नोंदणीकृत मोबाईल नंबरवर एक ओटीपी पाठवला जाईल, व्हेरिफिकेशन करावे लागेल. त्यानंतर ६ अंकी लॉगिन पिन सेट करावा लागेल.

आधार मोबाइल अपडेट का आवश्यक आहे- आधार कार्ड ही देशातील सर्वात मोठी ओळख सेवा आहे. मोबाईल नंबर हा यात सर्वात महत्वाचा घटक आहे, कारण तो ओटीपीद्वारे बँक खाती, सरकारी अनुदाने, आयकर पडताळणी आणि डिजिटल कोणताही डिजिटल सेवांमध्ये प्रवेश प्रदान करतो. जर नंबर जुना झाला किंवा हरवला तर त्यामुळे अनेक समस्या उद्भवू शकतात.

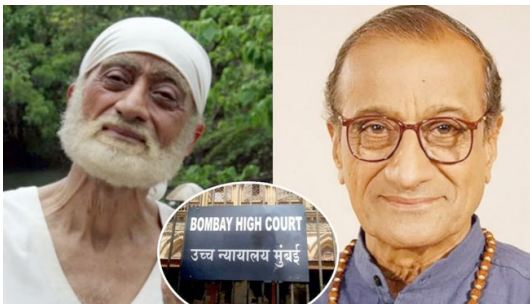
मुंबई उच्च न्यायालयाचा महत्वाचा निकाल; साई बाबा यांची भूमिका करणाऱ्या अभिनेता सुधीर दळवींना मिळाला मोठा दिलासा

मुंबई (प्रतिनिधी):- ज्येष्ठ अभिनेते सुधीर दळवी, ज्यांनी १९७७ च्या 'शिर्डी के साईबाबा' चित्रपटात साईबाबांची अविस्मरणीय भूमिका साकारली आणि अनेक पिढ्यांसाठी प्रेरणास्रोत ठरले, ते सध्या एका दुर्धर आजाराशी झुंज देत आहेत. ८६ वर्षांचे असणारे सुधीर दळवी ऑक्टोबर महिन्यापासून मुंबईतील लिलावती रुग्णालयात उपचार घेत आहेत. उपचारासाठी पुरेसे पैसे नसल्यामुळे त्यांच्या कुटुंबासमोर मोठी आर्थिक अडचण उभी राहिली होती. मात्र, आता मुंबई उच्च न्यायालयाच्या एका महत्वपूर्ण निर्णयामुळे त्यांच्या अडचणी दूर झाल्या असून, त्यांना शिर्डीच्या साईबाबा संस्थानाकडून ११ लाख रुपयांची मदत मिळणार आहे. अभिनेते सुधीर दळवी यांना आर्थिक

अडचण असल्याचे लक्षात येताच, श्री साई बाबा संस्थान ट्रस्ट (शिर्डी) ने मदतीसाठी पुढाकार घेतला. संस्थेने नियमांमध्ये बदल करून त्यांना मदत करण्यासाठी न्यायालयात प्रतिज्ञापत्र दाखल केलं होतं. या प्रतिज्ञापत्रावर न्यायमूर्ती विभा कंकणवाडी आणि हितेन एस वेणेगावकर यांच्या खंडपीठासमोर सुनावणी झाली. उच्च न्यायालयाने साई संस्थानाला ११ लाख रुपयांची मदत देण्यास हिरवा कंदिल दाखवला.

न्यायालयाने म्हटलं, 'लोकांची श्रद्धा आणि ज्येष्ठ अभिनेत्याने साकारलेली भूमिका पाहता, ट्रस्ट त्यांना आर्थिक मदत देऊ शकते. श्री साई बाबांनी आयुष्यभर इतरांना मदत केली. त्यांच्या जीवनाचा

सार पाहता ही मदत योग्य आहे.' खंडपीठाने पुढे स्पष्ट केलं की, अभिनेत्याला आर्थिक मदत हवी असल्याची बाब आमच्यासमोर आली असून, ती आम्हाला

मान्य आहे. त्यांच्या उपचारांसाठी ११ लाख रुपये देण्यास आम्ही संस्थेला परवानगी देत आहोत. ही मदत श्री साई बाबा संस्थान ट्रस्ट (शिर्डी) कायदा, २००४ च्या कलम १७(२)(२)(ओ)

नुसार 'मानवी कल्याणाच्या' उद्देशाने देण्यात येत आहे. संस्थेला ३० ऑक्टोबर २०२५ रोजी दळवींना १५ लाख रुपयांची आर्थिक मदत मिळावी, असे पत्र प्राप्त झाले होते. त्या आधारावर ही मदत देण्याचा निर्णय घेण्यात आलाय. संस्थेच्या वतीने वकील अनिल बजाज यांनी न्यायालयात बाजू मांडली. दळवी सध्या अंथरुणावर खिळलेले असून त्यांची काळजी घेण्यासाठी दोन केअरटेकर आणि एक फिजिओथेरपिस्ट नेमलेले आहेत. त्यांचा खर्च भागवण्यासाठी ही मदत देण्यात येत असल्याचे संस्थेने प्रतिज्ञापत्रात नमूद केले.

अभिनेते सुधीर दळवी लिलावती रुग्णालयात दाखल असल्याची माहिती

मिळताच शिर्डीतील नागरिकांनी तत्काळ मदतीसाठी धाव घेतली होती. दळवी कुटुंबीयांनी केलेल्या आवाहनाला प्रतिसाद देत शिर्डी ग्रामस्थांनी कोणतीही वेळ न दवडता ५ लाख रुपयांची रोख रक्कम पाठवून मदतीचा हात दिला होता. तसेच, साई संस्थानच्या कर्मचाऱ्यांनीही आपला अर्धा दिवसाचा पगार दळवींना मदत म्हणून देण्याचे जाहीर केलं आहे.

सुधीर दळवी यांची 'शिर्डी के साई बाबा' ही भूमिका सर्वात जास्त गाजली. याव्यतिरिक्त, त्यांनी चित्रपट आणि टीव्ही मालिकांमध्ये काम करून आपली वेगळी ओळख निर्माण केली आहे. त्यांनी रामानंद सागर यांच्या 'रामायण' (१९८७) या मालिकेत ऋषी वशिष्ठ यांची भूमिका साकारली होती.

परपुरुषाशी संबंधांचे अप्रत्यक्ष पुरावे पुरेसे; न्यायालयाने पत्नीचा पोटगीचा दावा फेटाळला

तिरुवनंतपुरम : केरळ उच्च न्यायालयाने नुकताच एक महत्वाचा निर्णय दिला आहे, ज्यानुसार पत्नी परपुरुषाशी संबंध ठेवत आहे हे सिद्ध करण्यासाठी थेट पुराव्यांची गरज नाही; परिस्थितीजन्य पुरावेदेखील पुरेसे ठरू शकतात. अशा परिस्थितीत पत्नीचा फौजदारी प्रक्रिया संहिता कलम १२५

अंतर्गत पोटगी मिळवण्याचा दावा रद्द केला जाऊ शकतो. न्यायमूर्ती कौसर एडप्पाथ यांनी एका पुनर्विचार याचिकेवर हा निर्णय दिला आणि पतीचा दावा मान्य केला. पत्नीने सादर केलेले पुरावे- मनोवैज्ञानिकाची साक्ष आणि उपचार नोंदी. प्रत्यक्षदर्शी साक्षीदाराची साक्ष. कॉल डिटेल् रेकॉर्ड्स. कथित प्रियकराच्या पत्नीने दाखल

केलेल्या घटस्फोट प्रकरणाचे दस्तऐवज. न्यायालयाची निरीक्षणे- न्यायालयाने स्पष्ट केले की फौजदारी प्रक्रिया संहिता कलम १२५ अंतर्गत असलेली कार्यवाही दिवाणी स्वरूपाची असते. त्यामुळे येथे 'पुराव्यांचे प्राबल्य' या निकषावर निर्णय घेतला जाईल. न्यायालयाने हेही मान्य केले की परपुरुषाशी संबंध हे गुप्तपणे

ठेवले जातात. त्याचे थेट पुरावे मिळणे कठीण असते. अशा वेळी, जर परिस्थितीजन्य पुरावे तार्किकदृष्ट्या एकाच निष्कर्षाकडे नेत असतील, तर ते पोटगीचा दावा फेटाळण्यासाठी पुरेसे मानले जातील. उच्च न्यायालयाचा निष्कर्ष- उच्च न्यायालयाने हे सर्व पुरावे एकत्र करून असा निष्कर्ष काढला की, दिवाणी निकषांवर

हे सिद्ध होते की पत्नीचे विवाहबाह्य संबंध होते. त्यामुळे पोटगीचा दावा टिकू शकत नाही. परिणामी, उच्च न्यायालयाने फॅमिली कोर्टाचा आदेश रद्द केला आणि म्हटले की, पुराव्यांकडे दुर्लक्ष करणे हे कायद्याच्या स्थापित तत्वांच्या विरोधात आहे आणि पत्नी फौजदारी प्रक्रिया संहिता कलम १२५ अंतर्गत पोटगीसाठी पात्र नाही.

विमान सेवा जलद गतीने पूर्ववत करणे आणि प्रवासी सुविधा उपाययोजना

नवी दिल्ली : इंडिगो सेवा व्यत्ययामुळे निर्माण झालेली कोंडी दूर करण्यासाठी आणि प्रवाशांना कोणत्याही प्रकारची सततची गैरसोय होऊ नये यासाठी नागरी विमान वाहतूक मंत्रालयाने त्वरित आणि ठोस पावले उचलली आहेत. देशभरातील हवाई सेवांचे कामकाज जलद गतीने स्थिर होत आहे. इतर सर्व देशांतर्गत विमान कंपन्या सुरळीत आणि पूर्ण क्षमतेने कार्यरत आहेत, तर इंडीगोच्या कामगिरीत आज लक्षणीय सुधारणा दिसत असून उड्डाण वेळापत्रके पुन्हा सामान्य पातळीवर येत आहेत. इंडीगोची उड्डाणे ०५.१२.२५ रोजी ७०६ वरून ०६.१२.२५ रोजी १,५६५ वर वाढली असून आज अखेरपर्यंत ती १,६५० पर्यंत

पोहोचण्याची शक्यता आहे. अतिरिक्त आकारणी रोखण्यासाठी विमान भाडेनियमन: विमान उड्डाणे रद्द झाल्यामुळे मागणीत झालेली वाढ आणि हवाई शुल्कात झालेली तात्पुरती वाढ या पार्श्वभूमीवर मंत्रालयाने तात्काळ हस्तक्षेप करून हवाई शुल्क मर्यादा लागू केली आहे. या उपायामुळे प्रवाशांसाठी प्रवास अधिक न्याय्य आणि परवडणारा झाला आहे. हा आदेश लागू झाल्यापासून प्रभावित मार्गांवरील भाडे पातळी स्वीकारार्ह मर्यादित परत आली आहे. सर्व विमान कंपन्यांना सुधारित भाडे संरचनेचे कठोर पालन करण्याचे निर्देश देण्यात आले आहेत. प्रवासी परतावा आणि पुनर्नियोजन सहाय्य: प्रवाशांच्या आर्थिक हितरक्षणासाठी मंत्रालयाने इंडीगोला कठोर

निर्देश दिले आहेत की रद्द किंवा मोठ्या विलंबामुळे प्रभावित सर्व उड्डाणांचे परतावे आज संध्याकाळी ८:०० वाजेपर्यंत पूर्ण करावेत. इंडीगोने आतापर्यंत एकूण ६१० कोटींचे परतावे दिले आहेत. रद्द उड्डाणांमुळे प्रभावित प्रवासाचे पुनर्नियोजन करण्यासाठी कोणतेही अतिरिक्त शुल्क आकारता येणार नाही. प्रवाशांना सक्रियपणे सहाय्य करण्यासाठी समर्पित सहाय्य कक्ष स्थापन करण्यात आले आहेत, ज्यामुळे परतावा आणि नव्याने बुकिंग संदर्भातील समस्या कोणत्याही विलंबाशिवाय आणि गैरसोयीशिवाय सोडवता येतील. सामान नियमन आणि वितरण : या व्यत्ययामुळे, प्रवाशांचे वेगळे ठेवलेले सर्व सामान ४८ तासांच्या आत शोधून

त्यांच्यापर्यंत पोहोचवण्याचे निर्देश मंत्रालयाने दिले आहेत. या प्रक्रियेदरम्यान सातत्यपूर्ण संवाद साधणे अनिवार्य आहे. या प्रयत्नांमुळे, इंडीगोकडून कालपर्यंत संपूर्ण देशातील प्रवाश्यांना ३००० नग सामान यशस्वीरित्या वितरीत केले आहे. विमानतळ संचलन आणि प्रत्यक्ष स्थानी (ऑन-ग्राउंड) सुविधा: दिल्ली, मुंबई, बंगळुरू, चेन्नई, हैदराबाद, अहमदाबाद आणि गोवा येथील विमानतळ संचालकांनी विमानतळावर परिस्थिती सामान्य असल्याची पुष्टी केली आहे. चेक-इन, सुरक्षा किंवा बोर्डिंग स्थळावर गर्दी नसल्याने प्रवाशांची ये-जा सुरळीत होत आहे. विमानतळ ऑपरेटर्स आणि केंद्रीय औद्योगिक सुरक्षा दलाकडून वाढीव देखरेख

तसेच वेळेत सहाय्य पुरवून प्रत्यक्ष ठिकाणी मदत व्यवस्था बळकट करण्यात आली आहे. प्रत्यक्ष देखरेख आणि नियंत्रण उपाय: नागरी विमान वाहतूक मंत्रालयाचा २४x७ नियंत्रण कक्ष उड्डाण परिचालन, विमानतळावरील परिस्थिती आणि प्रवासी मदतीच्या गरजांवर देखरेख ठेवण्यासाठी एकात्मिक समन्वय केंद्र म्हणून कार्यरत आहे. प्रवाशांच्या दूरध्वनीला त्वरीत प्रतिसाद दिला जात असून, गरजेनुसार आवश्यक साहाय्य केले जात आहे. आमचे पथक परिचालन नियोजन, कर्मचाऱ्यांची (रोस्टरिंग) कार्य जबाबदारी, प्रवासी हाताळणी मानके यांचे निरीक्षण करण्यासाठी प्रत्यक्ष स्थानावर तैनात असून ते नियमांचे पालन सुनिश्चित करत आहेत.

... तर भाडेकरूसह घरमालकाला होईल दंड

मुंबई (प्रतिनिधी):- भाडेकराराची नोंदणी न केल्यास घरमालक आणि भाडेकरू दोघांनाही प्रत्येकी पाच हजार दंड भरावा लागू शकतो. हा नवीन नियम लागू झाला आहे, त्यामुळे आता भाडेकराराची नोंदणी करणे बंधनकारक आहे. ११ महिन्यांपेक्षा जास्त कालावधीसाठी असलेला किंवा नसलेला कोणताही भाडे करार नोंदणीकृत करणे अनिवार्य आहे. त्यात नोंदणी न केलेला करार बेकायदेशीर मानला जाईल. या नियमामुळे बनावट करार आणि फसवणूक टाळण्यास मदत होईल.

आता भाडेकराराची नोंदणी असणे अनिवार्य

घरमालक आणि भाडेकरू यांच्यातील वाद कमी होणार- शिक्षण, नोकरी किंवा व्यवसायाच्या निमित्ताने आपले घर सोडून दुसऱ्या शहरात भाड्याने राहणाऱ्या नागरिकांची संख्या मोठ्या प्रमाणावर वाढली आहे. या वाढत्या संख्येसोबतच घरमालक आणि भाडेकरू यांच्यातील वादही नित्याचे झाले आहेत. डिपॉझिट परत न मिळणे किंवा अचानक घर रिकामे करण्याचे फर्मान यांसारख्या मनमानी कारभाराला आता लगाम लागणार आहे. निवासी

मालमत्तांसाठी आता जास्तीत जास्त दोन महिन्यांचे भाडे डिपॉझिट घेता येईल. भाडेकरूचे वाद ६० दिवसांच्या आत निकाली काढले जाणार- भाडेकरूचे वाद कोर्टात वर्षानुवर्षे सुरू राहू नयेत यासाठी आता विशेष 'रेंट कोर्ट्स' आणि ट्रिब्युनल्स तयार करण्यात आले आहेत. त्यामध्ये ६० दिवसांच्या आत वादाचा निपटारा करण्याचे उद्दिष्ट ठेवले आहे. भाडेवाढीची नोटीस गरजेची- घरमालक योग्य नोटीस दिल्याशिवाय किंवा कायदेशीर

प्रक्रियेचे पालन केल्याशिवाय भाडेकरूला घराबाहेर काढू शकत नाहीत. करारानुसार आणि पूर्वसूचना दिल्याशिवाय घरमालक भाड्यामध्ये वाढ करू शकणार नाहीत. भाडेकरूच्या अॅग्रीमेंट नोंदणी न केल्यास पाच हजारांचा दंड- केंद्र सरकारने 'न्यू रेंट अॅग्रीमेंट २०२५' अंतर्गत नवे नियम लागू केले आहेत, जे मॉडेल टेनन्सी अॅक्ट अर्थसंकल्पातील तरतुदीवर आधारित आहेत. अॅग्रीमेंट नोंदणीला विलंब केल्यास दंड लागेल.

दोन महिन्यात नोंदणीची अट- आतापर्यंत अनेक लोक रेंट अॅग्रीमेंट बनवूनही त्याची नोंदणी करण्याकडे दुर्लक्ष करत असत. मात्र, नव्या नियमांमुळे ही ढिलाई संपुष्टात येणार आहे. अॅग्रीमेंटवर स्वाक्षरी झाल्यापासून दोन महिन्यांच्या आत त्याची नोंदणी करणे आता अनिवार्य करण्यात आले आहे. त्यामुळे प्रत्येक भाडेकराराची कायदेशीर नोंद असणे सुनिश्चित होईल. जर या निर्धारित वेळेत ?ग्रीमेंटची नोंदणी झाली नाही, तर घरमालक आणि भाडेकरू दोघांनाही पाच हजार रुपयांपर्यंतचा दंड लागू होऊ शकतो.

महिलेचे विनासंमती फोटो, व्हिडीओ काढणे हा गुन्हा नाही : सर्वोच्च न्यायालयाचे मत

- खुशालचंद बाहेली
नवी दिल्ली : सर्वोच्च न्यायालयाने म्हटले आहे की, जर महिला खाजगी क्षणांमध्ये नसेल, तर तिच्या संमतीशिवाय फोटो काढणे किंवा मोबाईलने व्हिडिओ बनवणे हे आयपीसीच्या कलम ३५४C अंतर्गत गुन्हा नाही. न्यायमूर्ती एन. कोटिश्वर सिंह आणि न्यायमूर्ती मनमोहन यांच्या खंडपीठाने कलकत्ता उच्च न्यायालयाच्या निर्णयाला दुजोरा देत एका आरोपीची

निर्दोष मुक्तता केली. खंडपीठाने पोलीस आणि ट्रायल कोर्टालाही फटकारले की, त्यांनी या प्रकरणात डोकावल्याचा आरोप लावला, कारण महिलेला वादग्रस्त मालमत्तेत जाताना व्हिडिओ शूट करण्यात आला होता. तक्रारदार १८ मार्च २०२० रोजी काही कामगारांसह एका मालमत्तेत जात होती. याच दरम्यान आरोपीने तिचा व्हिडिओ बनवला होता. महिलेने यावर तक्रार केली

होती की, हे फोटो आणि व्हिडिओ बनवणे गोपनीयतेत हस्तक्षेप आहे आणि विनयभंग करते. न्यायालयाने म्हटले की, या प्रकरणात विनयभंगाशी संबंधित गुन्ह्याचे आवश्यक घटक पूर्ण होत नाहीत. न्यायालयाने यावर जोर दिला की, फौजदारी न्यायालयाने कमवुवत प्रकरणे सुनावणीपर्यंत पोहोचण्यापासून रोखण्यासाठी आणि न्यायालयाचा वेळ वाया जाण्यापासून रोखण्यासाठी फिल्टर

म्हणून काम केले पाहिजे. सर्वोच्च न्यायालयाने आरोपीला सर्व आरोपांमधून मुक्त केले आणि म्हटले की हा वाद पूर्णपणे दिवाणी स्वरूपाचा होता. तो त्याच पद्धतीने सोडवला जायला हवा होता, फौजदारी मार्गाने नाही. हे प्रकरण कोलकाता येथील सॉल्ट लेक येथील एका मालमतेवरून दोन भावांमधील वादातून समोर आले होते. आरोपी तुहिन कुमार बिस्वासने कथितरित्या मार्च २०२०

मध्ये एका महिलेला वादग्रस्त मालमत्तेत प्रवेश करताना रेकॉर्ड केले होते, त्यानंतर ममता अग्रवाल यांनी एफआयआर (FIR) दाखल केला होता. पुराव्यांच्या अभावी आणि तक्रारदाराने जबाब नोंदवण्यास नकार दिल्यानंतरही, पोलीसांनी आरोपपत्र दाखल केले. ट्रायल कोर्ट आणि कलकत्ता उच्च न्यायालयाने आरोपमुक्त करण्याची याचिका फेटाळून लावली. त्यानंतर आरोपी सर्वोच्च न्यायालयात पोहोचला.

भू-माफिया आणि खनन माफिया यांचे हितासाठी 'आरवली पर्वतरांगा' नष्ट करण्याचा मोदी सरकारचा आत्मघाती निर्णय

भारताच्या पर्यावरण इतिहासात २० नोव्हेंबर २०२५ हा दिवस दीर्घकाळ स्मरणात राहील-तेही अभिमानामुळे नव्हे, तर नैराश्यातून. केंद्र सरकारने सादर केलेल्या वादग्रस्त अहवालाला सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेली मान्यता ही केवळ अरावली पर्वतरांगेच्या विनाशाची सुरुवात नाही, तर पर्यावरण संरक्षण क्षेत्रातील न्यायिक सुसंगतीचाच लोप मानला जावा, अशी अवस्था निर्माण करणारी आहे. या निर्णयाचा अर्थ एकच-शेकडो वर्षे थार वाळवंटाला रोखणारी, मान्सूनचे ढग योग्य दिशेने मार्गस्थ करणारी आणि दिल्ली-एनसीआरला श्वास घेण्याची हिंमत देणारी अरावली पर्वतरांग आज न्यायालय आणि सरकार यांच्या संयुक्त दुर्लक्षामुळे उघडीपणे मृत्यूकडे ढकलली जात आहे.

केंद्र सरकारने सादर केलेल्या अहवालातील मूळ दावा अत्यंत चिंताजनक आणि वैज्ञानिकदृष्ट्या हास्यास्पद आहे. अहवाल म्हणतो- १०० मीटरपेक्षा कमी उंचीच्या टेकड्या पर्वत मानल्या जाणार नाहीत. या एका निकषामुळे अरावलीच्या एकूण १२,१७० टेकड्यांपैकी तब्बल ९० टक्के क्षेत्र संरक्षणाबाहेर ढकलले जाईल.

पर्यावरण मंत्रालयाने उंचीच्या आधारावर केलेली ही पुनर्वर्गीकरणाची प्रक्रिया संशयास्पद असून विज्ञानापेक्षा उद्योगसमूहांच्या हितांचे रक्षण करते, अशी तीव्र टीका देशातील भूगर्भशास्त्रज्ञ व पर्यावरण संशोधकांनी केली आहे. कारण अरावलीचे पर्यावरणीय महत्त्व तिच्या उंचीवर नाही, तर तिच्या भू-संरचनेवर, स्थितीवर आणि हवामान नियंत्रक शक्तीवर आधारित आहे.

सर्वोच्च न्यायालयाचे या अहवालाला 'प्रशंसनीय' असे संबोधन करणे हे पर्यावरण संरक्षणाच्या दृष्टिकोनातून गंभीर अपयश

ठरते. न्यायालयाने १९९२ पासून २००९ पर्यंत दिलेल्या अनेक ऐतिहासिक निर्णयांत अरावलीला 'नॅचरल कन्झर्व्हेशन झोन' म्हणून अपरिवर्तनीय मान्यता दिली होती. या रांगेतील अगदी कमी उंचीच्या टेकड्याही भूजलसाठवण, मान्सूनचे मार्गदर्शन, हवामान संतुलन आणि मृदा संरक्षणासाठी अत्यावश्यक असल्याचे स्वतः न्यायालयाने मान्य केले होते. मग आता अचानक न्यायालयानेच आपल्या तत्वांना उलटवून केंद्र सरकारच्या अहवालावर मोहोर कशी काय उमटवली? हा प्रश्न आज पर्यावरण क्षेत्रातील प्रत्येक जाणकाराला अस्वस्थ करत आहे.

या निर्णयात न्यायालयाने 'प्रिकॉशनरी प्रिन्सिपल' या आंतरराष्ट्रीय पर्यावरण-जुरिसप्रुडेन्स मान्य केलेल्या तत्वाकडे संपूर्ण दुर्लक्ष केले आहे. पर्यावरणाशी संबंधित कोणत्याही मुद्द्यावर परिणाम स्पष्ट नसतील, तर शक्यतो त्या पर्यावरणीय घटकाचे संरक्षण हेच प्रथम प्राधान्य असावे- हे या तत्वाचे सार आहे. त्याविरुद्ध न्यायालयाने अनिश्चित परिणाम असूनही संरक्षणव्यवस्था कमकुवत करणारा निर्णय दिला आहे. त्याहून गंभीर बाब म्हणजे 'इंटर-जनरेशनल इक्विटी' या तत्वालाही झिडकारले गेले आहे. पुढील पिढ्यांवर कोणत्याही पर्यावरणीय विनाशाचे दुष्परिणाम होणार असतील, तर त्या विनाशाला कायदेशीर मान्यता देणे हे न्यायपालिकेचे नैतिक दिवाळे व सत्तेची लाचारी ठरते.

केंद्र सरकारची भूमिका या संदर्भात अधिकच प्रश्ननिर्मिती करणारी आहे. गेल्या काही वर्षांत पर्यावरण मंत्रालयाने घेतलेल्या निर्णयांचा कल स्पष्टपणे उद्योगभावी आणि

खनन-स्नेही दिसतो. अरावलीतील टेकड्यांना उंचीच्या आधारावर वर्गीकृत करण्याची पद्धत ही भूगर्भशास्त्रीय तत्वांना धरून नसून रिअल इस्टेट आणि खनिज उद्योगांना विस्तृत मोकळीक देण्यासाठीच तयार करण्यात आली आहे, अशी टीका अनेक माजी पर्यावरण सचिवांनी केली

आहे. अरावलीतील छोट्या टेकड्या नसल्या तर थार वाळवंट आज दिल्ली-एनसीआरपर्यंत पोहोचले असते, ही भूगोलविदांची एकमुखी भूमिका आहे. पावसाचे ढग अरावलीला धडकून पसरतात; या रांगेचा प्रत्येक उतार जलप्रवाह नियंत्रित करतो; भूजल वाढवण्याच्या प्रक्रियेत अरावलीतील लहान टेकड्यांचा अपार वाटा आहे. अशा परिस्थितीत केवळ १०० मीटर हा निकष लावणे म्हणजे निसर्गाच्या मूलभूत शक्ति-रचनेला नाकारण्यासारखे आहे.

वेदं सरकारच्या निर्णयांवर उद्योगसमूहांचा प्रभाव वाढत चालल्याचे

या उदाहरणावरून स्पष्ट होते. गेल्या एक दशकात राजस्थानात ३१ लाखपेक्षा जास्त झाडांची खननासाठी तोड झाली. गुरुग्राम परिसरातील ५०० टेकड्या जवळपास नामशेष झाल्या. भूजल पातळी भयावहरीत्या कोसळली.

उष्णतेची लाट आणि प्रदूषणाची तीव्रता दोनपटीने वाढली. या परिस्थितीत सरकार एखादे संरक्षणाचे धोरण आणेल अशी अपेक्षा असताना उलट संरक्षणाचे काढून टाकणारी नीती राबवली जात आहे. हे केवळ पर्यावरणाचा विनाश नाही, तर नागरिकांच्या आरोग्यावर आणि भविष्यावर दिलेला थेट घाला आहे.

अरावलीच्या नाशामुळे निर्माण होणारी परिस्थिती किती गंभीर असेल याचा अंदाजही करवत नाही. वाळवंटीकरणाचा वेग वाढेल, भूजल पातळी आणखी खाली जाईल, दिल्ली-एनसीआरचा हवा-गुणवत्ता निर्देशांक जगातील सर्वात घातक पातळीवर जाईल, आणि उष्णतेचा परिणाम मानवी जीवनावर अत्यंत विध्वंसक ठरेल. अनेक हवामान संशोधकांनी दीर्घकाळापासून चेतावणी दिली आहे की, अरावलीशिवाय उत्तर भारताचे हवामानच कोलमडेल. त्याला आता वैज्ञानिक व कायदेशीर आधार मिळाल्याने ही चेतावणी वास्तवात उतरण्यास फार वेळ लागणार नाही.

या पार्श्वभूमीवर आता देशातील पर्यावरणप्रेमी, शास्त्रज्ञ, तरुण, शेतकरी, आदिवासी समुदाय आणि सर्वसामान्य नागरिक यांच्यावर मोठी जबाबदारी आहे. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयावर पुनर्विचार

याचिका दाखल करणे ही पहिली आवश्यकता आहे. पण हा लढा फक्त कागदोपत्री मार्गाने जिंकता येणार नाही; त्यासाठी जनतेचा प्रखर आवाज आवश्यक आहे. समाजाने, माध्यमांनी, पर्यावरण संस्थांनी आणि नागरी संघटनांनी या प्रश्नावर सतत दबाव ठेवणे आवश्यक आहे. लोकप्रतिनिधींना पत्रे लिहिणे, विधानसभांमध्ये प्रश्न विचारले जाणे, न्यायालयीन कारवाईसोबत व्यापक जनआंदोलन उभे करणे—ही आजची काळाची मागणी आहे.

भारताचा पर्यावरणीय वारसा हा केवळ पर्यटनाची किंवा सौंदर्याची बाब नाही. तो जीवनाचा मूलाधार आहे. अरावली ही त्या वारशाची पहिली रक्षक आहे. या रक्षकाला नष्ट करण्याचा निर्णय घेतला जात असेल, तर त्याला विरोध करणे ही फक्त हक्काची नाही, तर कर्तव्याची गोष्ट आहे. आपण आज मौन बाळगले तर उद्या आपल्या मुलांना श्वास घेण्यासाठी देखील झगडावे लागेल. आज आपण डोळ्यांसमोर मोदी सरकार जीवनदात्या निसर्गाला नष्ट करीत आहे, तर उद्या हा निसर्ग आपल्याला जगण्याचा अधिकार न देण्याची शक्यता नाकारता येत नाही.

म्हणूनच आज आपण सर्वांनी एकच हाक घावी—अरावली वाचवा म्हणजे देशाचा भविष्यातील श्वास वाचवा. अरावली ही केवळ पर्वतरांग नाही; ती उत्तर भारताच्या अस्तित्वाची मूळ नाळ आहे. ती तुटू देणे म्हणजे देशाच्या भविष्याचा अंत होण्यास हातभार लावणे. अरावली जिवंत राहिली तरच पुढील पिढ्या जिवंत राहतील. आणि म्हणूनच हा संघर्ष आज, आत्ताच, प्रत्येकांनी प्राणपणाने लढला गेला पाहिजे.

- चाँद शेख

पुणे (अकलूजल)

एखाद्या 'सुंदरी'चा फोटो तीन मिनिटांत करू शकतो तुमचे बँक खाते रिकामे, ऑनलाइन व्यवहार करताना सावध रहा

मुंबई (प्रतिनिधी):- गेल्या काही दिवसांपासून शासनाच्या नामसाधर्म्य असलेल्या फसव्या लिंक तयार करून सायबर भामट्यांकडून फसवणुकीचे प्रयत्न सुरू आहेत. त्यातच आता 'सुंदरी'चा फोटो पाठवून त्याखाली लिहिलेल्या मजकुराच्या आडून मालवेअर किंवा व्हायरसद्वारे मोबाइलचा ताबा मिळवल्याच्या घटना डोके वर काढत आहेत.

'सुंदरी'चा फोटो पाठवून अवघ्या तीन मिनिटांत चुनाभट्टी येथील व्यावसायिकाचे बँक खाते रिकामे होते. याप्रकरणी भोईवाडा पोलिसांनी गुन्हा नोंदविला आहे. व्हॉट्सअप, टेलिग्राम,

एसएमएस, ई-मेलद्वारे आलेल्या एपीके फाइल्समध्ये बोगस असू शकते. त्यामुळे बँक खाते, वैयक्तिक माहिती चोरी होऊ शकते. अनधिकृत एपीके फाइल्स इन्स्टॉल करूच नका. फ्री ऑफर, बोनस, कॅशबॅकवर विश्वास ठेवून नका. ओटीपी, बँक खाते क्रमांक, पासवर्ड देऊ नका, असे आवाहन पोलिसांनी केले आहे.

१४ नोव्हेंबर रोजी कामानिमित्त परेलला निघाले असताना व्यावसायिकाला अनोळखी नंबरवरून फोन आला. त्या व्यक्तीने, 'आपको एक लडकी का फोटो भेजा है, अगर आपको चाहिए तो पैसा भेज दो' असे सांगितले. व्यावसायिकाने त्याकडे लक्ष

न देता फोन कट केला. काही वेळातच त्यांच्या व्हॉट्सअपवर एका सुंदर मुलीचा फोटो व मेसेज आले होते. दुसरीकडे वारंवार फोन येत होते. परंतु, त्यांनी कॉल रिसिड्व केले नाहीत. काही वेळातच ओ टी पी ची मे से ज आल्याने व्यावसायिकाला शंका आली. त्यांनी बँकेच्या कस्टमर केअरला कॉल केला.

मोबाइलवर आलेले ओटीपी कुणालाही शेअर केले नसताना त्यांच्या बँक खात्यातून तीन मिनिटांत ४ लाख ३१ हजार रुपये डेबिट झाल्याचे दिसले. व्यावसायिकाने भोईवाडा पोलिसांना घडलेला प्रकार सांगितला. पोलिसांनी त्यांचा मोबाइल चेक केला असता

व्हॉट्सअप अकाउंट हॅक झाल्याचे समोर आले. याप्रकरणी गुन्हा नोंदवून पोलिसांनी तपास सुरू केला आहे. एरव्ही फक्त लिंक धाडून फसवणूक करणारे भामटे आणखीन एक पाऊल पुढे जात फसवणूक करताना दिसत आहेत. अशा वेळी सतर्क राहण्याचे आवाहन सायबर पोलिसांनी केले आहे.

कोठे करावी तक्रार? गुगल किंवा ॲप्पल प्ले स्टोरमधूनच ॲप डाउनलोड करा. तुमच्यासोबत असे काही घडल्यास त्वरित राष्ट्रीय हेल्पलाइन क्रमांक १९३० किंवा cybercrime.gov.in वर तक्रार नोंदवा. चक्षु पोर्टल वापरून संशयास्पद

कॉल / संदेशांची तक्रार नोंदवा तसेच नातेवाईक व मित्रांना याबाबत जागरूक करा.

नागरिकांमध्ये सायबर क्राइमबाबत जोरदार जनजागृती सुरू असल्याने अनेकदा भामट्यांच्या लुटीचे 'लिंक' फेल होत आहे. हीच बाब लक्षात घेत ऑनलाइन लुटण्यासाठी नवनवीन फंडे वापरण्यात येत आहेत. सायबर भामट्याकडून पाठवलेला फोटो किंवा त्याखालील पीडीएफ फाइल, मजकुरावर क्लिक करताच सायबर भामटे भ्रमणध्वनी, संगणकाचा ताबा घेऊन त्यातील संवेदनशील माहिती चोरतात. त्याआधारे आर्थिक फसवणूक, माहितीची चोरी, बदनामी किंवा अन्य गुन्हे घडू शकतात.

व्यक्ती स्वातंत्र्याचा विजय: 'डिजिटल वॉच' मोडून निघाला! मोदी सरकारने 'संचार साथी' आदेश घेतला मागे

एखाद्या प्रेमसंबंधात जेव्हा संशय आणि असुरक्षिततेची भावना (न्यूनगंड) डोकावते, तेव्हा त्या नात्याचा शेवट अत्यंत भयावह असतो. नवरा किंवा प्रियकर आपल्या जोडीदारावर पाळत ठेवतो, तिच्या प्रत्येक हालचालीवर लक्ष ठेवतो आणि शेवटी हिंसक होऊन नातं उद्ध्वस्त करतो. याच मानसिकतेचे प्रतिबिंब नरेंद्र मोदींच्या नेतृत्वाखालील केंद्र सरकारने काढलेल्या वादग्रस्त आदेशात दिसले होते. 'सबका साथ, सबका विकास' म्हणणाऱ्या या सरकारने देशातील प्रत्येक नागरिकाकडे संशयाच्या नजरेतून पाहायला सुरुवात केली होती. डिपार्टमेंट ऑफ टेलिकम्युनिकेशन (DoT) ने काढलेला कथित आदेश, ज्यात नवीन मोबाईल हॅंडसेटमध्ये 'संचार साथी' नावाचे ॲप्लिकेशन प्री-इंस्टॉल करणे आणि ते डिलीट न करता येण्यासारखे ठेवणे बंधनकारक केले जाणार होते, हा लोकशाही आणि व्यक्ती स्वातंत्र्यावरचा सरळ हल्ला होता.

वरवर पाहता, मोबाईल चोरी रोखण्यासाठी आणि आर्थिक सायबर फसवणूक (OTP) फ्रॉड थांबवण्यासाठी आणल्याचे निमित्त दिले असले तरी, या

ॲपला देण्यात आलेले अफाट अधिकार पाहता, हे केवळ 'ट्रॅकिंग टूल' नसून 'ट्रोजन हॉर्स' होते, जे तुमच्या खासगी जीवनाचा गड भेदण्यासाठी तयार केले जात होते.

'संचार साथी' ॲपचे भयानक 'ॲक्सेस': खासगी आयुष्यावरचा धोका- या 'संचार साथी' ॲपला देण्याची योजना असलेले अधिकार अत्यंत धोकादायक होते. हे ॲप वापरकर्त्याचे सर्व मजकूर संदेश (Text Messages) वाचू शकणार होते, तसेच तुमच्या वतीने कोणालाही संदेश पाठवण्याची क्षमता ठेवणार होते. याचा अर्थ, भीमा कोरेगाव प्रकरणासारखे खोटे पुरावे प्लॉट करण्याची शक्यता वाढणार होती. सरकार तुमच्या फोनवरून एखाद्या समाजकंटकाला संदेश पाठवून तुम्हाला सहजपणे तुरुंगात टाकू शकले असते. तसेच, तुमच्या संपूर्ण कॉल लॉगवर नियंत्रण ठेवता येणार होते. या ॲपला तुमच्या फोनमधील सर्व मीडिया (व्हिडिओ, डॉक्युमेंट्स, फाईल्स), फोटो आणि फोनबुक पाहण्याचा, तपासण्याचा, मॉडिफाय (बदल) करण्याचा आणि डिलीट (विलोपन) करण्याचा अधिकार मिळणार

होता. तुमच्या फोनमधील एखाद्या डॉक्टरच्या नंबरऐवजी गुन्हेगाराचा नंबर टाकून नागरिकांचे आयुष्य उद्ध्वस्त करण्याची भीती होती. सर्वात गंभीर बाब म्हणजे, सरकार तुमच्या फोनचा कॅमेरा आणि मायक्रोफोन तुमच्या नकळत ऑन करून फोटो काढू शकते किंवा व्हिडिओ रेकॉर्ड करू शकते, हा खाजगीपणाच्या अधिकाराचे (Right to Privacy) अत्यंत घृणास्पद उल्लंघन करणारा धोका होता. तसेच, तुमच्या वायफाय कनेक्शनपासून ते तुम्ही वापरलेल्या VPN पर्यंत प्रत्येक गोष्टीवर पाळत ठेवली जाणार होती.

सरकारचे समर्थन ठरले हास्यास्पद- या निर्णयाचे जे लोक 'पामेरियन पत्रकार' म्हणून निर्लज्जपणे समर्थन करत होते, त्यांचा युक्तिवाद अत्यंत मूर्खपणाचा आणि हास्यास्पद होता. व्हॉट्सॲप आणि गुगल परमिशन मागतात, पण व्हॉट्सॲप हा देश चालवत नाही! गुगल कोणाच्याही फोनमध्ये नसलेले व्हिडिओ प्लॉट करत नाही किंवा लोकांचे आयुष्य उद्ध्वस्त करण्यासाठी खोटे मेसेज पाठवत नाही. सरकार आणि कॉर्पोरेट संस्था यांच्यातील डेटा गोळा करण्याच्या

उद्देशात जमीन-अस्मानाचा फरक आहे. तसेच, करोडो लोकांचा आधार डेटा लीक झाल्याच्या घटना उघडकीस येत असताना, आपला डेटा सुरक्षित ठेवण्यात अपयशी ठरलेले सरकार नागरिकांच्या बेडरूममध्ये डिजिटल कॅमेऱ्याच्या माध्यमातून घुसण्याचा प्रयत्न करत होते. हा प्रयत्न जनतेच्या सुरक्षेबद्दल सरकारला वाटणाऱ्या तुच्छतेचे लक्षण होते. 'हुकूमशाह भयग्रस्त होतो, तेव्हा तो नागरिकांवर पाळत ठेवतो' हे राजकीय सत्य यातून उघड झाले होते.

लोकांसाठीचा विजय: लोकशाहीची मोठी उपलब्धी

सुदैवाने, देशातील जागरूक नागरिक, पत्रकार, कार्यकर्ते आणि विरोधकांनी या डिजिटल हुकूमशाहीविरोधात जोरदार प्रतिकार केला. या वादग्रस्त आदेशाविरुद्ध देशभरातून तीव्र विरोधी ललकार निघाली. सोशल मीडियापासून ते विविध माध्यमांतून या ॲपचे भयानक परिणाम जनतेसमोर मांडले गेले. या जनदबावापुढे आणि जनआक्रोशामुळे केंद्र सरकारला हा वादग्रस्त आदेश अखेरीस मागे घ्यावा लागला. हा केवळ एका सरकारी आदेशाचा पराभव नाही, तर व्यक्ती स्वातंत्र्य, खाजगीपणाचा अधिकार आणि लोकशाही

मूल्यांवर विश्वास ठेवणाऱ्या प्रत्येक भारतीयाचा हा विजय आहे. नागरिकांनी शांत न बसता, आपल्या हक्कांसाठी आवाज उठवल्यामुळे सरकारने नमते घेतले. ही घटना सिद्ध करते की, लोकशाहीमध्ये लोकांचे मत आणि सक्रिय सहभाग किती महत्वाचा आहे.

भविष्यवेध: प्रतिकार आणि प्रबोधन कायम!

जरी 'संचार साथी'चा धोका तात्पुरता टळला असला तरी, सरकारच्या मनात नागरिकांवर पाळत ठेवण्याची जी संशयी वृत्ती आहे, ती कायम आहे. भविष्यात हे सरकार दुसऱ्या स्वरूपात असाच एखादा आदेश आणू शकते. म्हणून, जनप्रबोधन आणि आंदोलन हे दोन मार्ग देशाचे स्वातंत्र्य टिकवण्यासाठी अत्यंत आवश्यक आहेत. नागरिकांनी भविष्यात येणाऱ्या अशा कोणत्याही डिजिटल हुकूमशाहीच्या प्रयत्नांविरुद्ध लढायला सज्ज राहायला हवे. हा विजय स्वातंत्र्याच्या लढ्यात मिळालेली एक मोठी उपलब्धी आहे आणि जनतेच्या एकजूटीचे प्रतीक आहे. लोकशाही वाचवण्यासाठी लढायला सज्ज राहा!

- चाँद शेख
पुणे (अकलूजल)

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांना भिम शक्तीच्या वतीने आदरांजली

छत्रपती संभाजीनगर (प्रतिनिधी):- भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्यात महापरीनिर्वाण दिनानिमित्त भीमशक्ती सामाजिक संघटनेच्या वतीने भडकल गेट येथील डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या पूर्णकृती पुतळ्यास पुष्पहार घालून अभिवादन करण्यात आले. त्याप्रसंगी भीमशक्तीचे महाराष्ट्र प्रदेश उपाध्यक्ष दिनकर दादा ओंकार, प्रदेशाध्यक्ष संतोष भाऊ भिंगारे, जिल्हाध्यक्ष विनोद जी कोरके, शहराध्यक्ष सतीश भाऊ नरवडे, मराठवाड्याचे नेते भाऊसाहेब नवगिरे, कैलास जुंबडे, मधुकर नगराळे, संजय शेजुळ, महिला जिल्हाध्यक्ष मीना ताई काकडे, राजु बनकर, राहुल गायकवाड, संतोष जाधव राजू रोकडे राणोजी जाधव, सचिन शिरसाट, अल्केश कोरके, सुनील काकडे इत्यादी पदाधिकाऱ्यांची उपस्थिती होती.

सी.ए. गोविंदप्रसाद एस. मुंदडा, जालना

आपण गेल्या अनेक आठवड्यापासून सोन्या बद्दल कायदेशीर माहिती बघत आहोत. आज आपण सोन्याच्या सरकारी दोन योजनेची चर्चा करून बघणार आहोत की जुनी योजना फायदेशीर होती की नवीन योजना अधिक फायदेशीर आहे.

प्रश्न- सोन्या बद्दलच्या दोन सरकारी योजना कोणत्या आहेत?

गोल्ड डीपॉजिट स्कीम आणि गोल्ड मॉनीटायझेशन स्कीम या दोन योजना असून गोल्ड डीपॉजिट योजना ही १९९९

सोप्या भाषेत इन्कम टॅक्स आणि इन्वेस्टमेन्ट गुंतवणूकीनंतर व्याज देणाऱ्या सोन्या बद्दलच्या दोन सरकारी योजना कोणत्या?

- सी.ए. गोविंदप्रसाद एस. मुंदडा, जालना
- सी.ए. आकाश जी. मुंदडा

ची आहे तर गोल्ड मॉनीटायझेशन स्कीम ही २०१५ ची योजना आहे.

प्रश्न- १९९९ च्या सोन्याच्या स्कीमच्या अभ्यासासाठी कोणती कमिटी सरकारने नेमली होती व त्या कमिटी चे निरीक्षण रिपोर्ट काय होते?

१९९९ च्या सोन्याच्या योजनेसाठी के.यु.बी. राव कमिटी नेमण्यात आली होती. त्या कमिटीने स्पष्ट रिपोर्ट दिला. त्यात बँकेची जागा, इन्फ्रास्ट्रक्चर, कमी ब्रॅंचेस, तथा सोन्याची संख्यात्मक मोजणी इत्यादी कारणांमुळे गोल्ड डीपॉजिट स्कीम फेल झाल्याचे स्पष्ट रिपोर्ट दिले. त्या स्कीम चा सर्वात महत्वाचा दोष होता कि

त्या योजनेत ५०० ग्रॅम सोनं कमीत कमी जमा करण्यास सक्ती होती तर आता दुसऱ्या स्कीम मध्ये तसे नाही. याची सविस्तर माहिती व फरक आपण पुढे बघणार आहोत.

पुढे आपण हे पण बघणार आहोत की गोल्ड डीपॉजिट स्कीम आणि गोल्ड मॉनीटायझेशन स्कीम मध्ये पब्लिकचा म्हणजेच गुंतवणूकदारांना फायदा आहे का? आहे तर कोणत्या योजनेत जास्त होता?

या योजनेत जो कालावधी दिला तितक्या वर्षांसाठीच सोन्याची गुंतवणूक करता येते की कालावधी आपल्या मनावर असते?

जॉइंट डीपॉजिट मान्यता आहे का? या योजनेत मिळणारा व्याज वार्षिक घेता येतो की योजनेच्या शेवटी व्याज मिळते? इत्यादी अनेक महत्वाचे विषय बघणार आहोत जे व्यावहारिक माणसासाठी गुंतवणूक कशी करावी यासाठी माहिती देणारे तथा ज्ञानपिपासू वाचकांना सोन्याची तथा या योजनेची माहिती ज्ञानाची सुद्धा

पूर्ण करणारी ठरावी. ज्या वाचकांचे काही प्रश्न असतील त्यांनी सविस्तर प्रश्न ९४२२२१८४२८ या वर फक्त Whatsapp द्वारे मेसेज करावे म्हणजे त्याची उत्तरे अभ्यास करून निःशुल्क याच पेपरात त्यांच्या नावासह देण्यात येतील. कृपया कुणीही प्रश्नासाठी फोनवर बोलू नये, हि नम्र सूचना.

डॉलर हे जगाचे चलन आहे. त्याला पर्याय शोधण्याचा प्रयत्न झाला; परंतु ऐक्याअभावी तो यशस्वी झाला नाही. आता काही देशांशी डॉलरऐवजी त्यांच्या त्यांच्या चलनात व्यवहार करण्याचे पर्याय पुढे येत असले, तरी अजूनही जागतिक बाजारात डॉलर हेच विनिमयाचे एकमेव साधन आहे. भारत, रशिया, चीन, ब्राझील या देशांनी डॉलरला पर्यायी चलन आणण्याचा नुसता विचार केला, तरी अमेरिकेचे अध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प यांनी किती थयथयाट केला, हे जगाने पाहिले आहे. कधी कधी देशाच्या भल्यासाठी चलनाचे मूल्य घटवावे लागते. चीनने तसे केले. भारतातही यापूर्वी असे करण्यात आले होते; परंतु त्या वेळी काहीच आडपडदा ठेवलेला नव्हता. आता मात्र परिस्थिती मान्य न करता लोकांची दिशाभूल केली जाते. रुपया घसरल्याचे काही वाईट परिणाम असले, तरी काही चांगले परिणामही असतात. त्यात फायदा किती आणि तोटा किती तसेच सामान्यांच्या खिशावर किती बोजा पडणार हे स्पष्ट व्हायला हवे. डॉलर मजबूत होतो, तेव्हा सर्वाधिक परिणाम आयात महागण्यात होतो. त्यातही भारत त्याच्या गरजेच्या ८५ टक्के कच्चे तेल आयात करतो. अशा वेळी हा परिणाम अधिक असतो. अमेरिकेच्या दडपणामुळे स्वस्तातील रशियातील कच्चे तेल खरेदी करणे थांबवले आहे. थेट गयानासारख्या ११ हजार मैलावरच्या देशातून कच्चे तेल खरेदी केले जात आहे. त्याचा वाहतुकीचा खर्च वाढणार असल्याने डॉलर जेव्हा वधारतो, तेव्हा त्याचा फटका सामान्यांना बसतो. सोने आणि चांदी ही जीवनावश्यक गोष्ट नाही; परंतु भारतात त्याच्या खरेदीकडे भावनात्मक गुंतवणूक म्हणून पाहिले जाते. अलीकडच्या काळात चांदीचा वापर औद्योगिक व अन्य क्षेत्रात वाढला आहे.

तसेच गेल्या वर्षभरापासून शेअर बाजाराचा परतावा फारच कमी असल्याने लोक सोन्या-चांदीत गुंतवणूक करायला लागले आहेत. त्याचा परिणाम सोन्या-चांदीचे भाव गगनाला भिडले आहेत. रुपयाच्या गटांगळ्यांमुळे इंधन आणि सोन्या-चांदीच्या आयातीवरच आपल्याला मोठा खर्च करावा लागतो. या पार्श्वभूमीवर रिझर्व्ह बँकेने रुपयाच्या गटांगळ्याबाबत चिंता व्यक्त केली असली, तरी सरकारच्या आर्थिक सल्लागारांना आणि सरकारलाही त्याची चिंता नाही. अर्थव्यवस्था मजबूत असल्याचे तुणातुणे ते वाजवीत आहेत. वास्तविक कच्च्या तेलाचे भाव ६८ डॉलर प्रतिपिंपाच्या पुढे गेले, तर

चिंता नको; परंतु सतर्कता हवी

चलन आणि राजकारण हे परस्परोंपासून दूर ठेवले पाहिजे; परंतु तसे होत नाही. मनमोहन सिंग यांच्यासारखा अर्थतज्ज्ञ पंतप्रधान असताना डॉलरच्या तुलनेत रुपया ६८ वर असतानाही आता सत्तेत असलेले लोक तेव्हा ७२ इंचाच्या छातीचा संदर्भ देत आम्ही सत्तेवर आल्यानंतर रुपयापुढे डॉलर लोटांगण घेईल, असे मोठ्या आविर्भावात सांगत होते. गेल्या ११ वर्षांपासून त्यांचीच सत्ता असताना डॉलरने लोटांगण घातले नाही, उलट तो मजबूत झाला आहे. गेल्या काही दिवसांत तर रुपयानेच लोटांगण घातले असून, अर्थमंत्री मात्र रुपया घसरला नाही, तर डॉलर वाढला असे सांगून पडलो तरी नाक वरच असल्याचा आव आणीत आहेत.

त्याचा आपल्या अर्थव्यवस्थेवर ताण येतो. सामान्यांना जी बाब समजते, ती सरकारला समजत नाही, की त्यावर चर्चा करण्याची त्याची तयारी नाही, हे कळत नाही.

परदेशी गुंतवणूकदारांकडून होणारी विक्री, कच्च्या तेलाच्या वाढत्या किमती आणि भारत-अमेरिका व्यापार कराराच्या घोषणेभोवतीची अनिश्चितता यामुळे रुपयात घसरण झाल्याचे कारण दिले जाते; शिवाय या वेळी रिझर्व्ह बँकेने रुपयाच्या घसरणीच्या वेळी हस्तक्षेप केला नाही. त्यामुळे घसरणीला वेग आला. डिसेंबरमध्ये अमेरिकन 'फेडरल रिझर्व्ह'कडून व्याजदरात कपात होण्याची शक्यता आणि डॉलर निर्देशांक कमकुवत झाल्यामुळे येत्या काळात रुपयाला काही प्रमाणात दिलासा मिळू शकतो. डॉलरच्या तुलनेत रुपया कमकुवत होणे ही आयात-अवलंबित क्षेत्रांसाठी चिंतेची बाब आहे. पेट्रोलियम, इलेक्ट्रॉनिक्स आणि दागिन्यांसारख्या क्षेत्रातील वाढत्या किमती ग्राहकांवर अतिरिक्त दबाव आणू शकतात. तथापि, देशाच्या मुख्य आर्थिक सल्लागारांनी ('सीईए') पुनरुच्चार केला, की अद्याप अशी कोणतीही परिस्थिती निर्माण झालेली नाही. त्यामुळे महागाई नियंत्रणाबाहेर जाणार नाही. दरम्यान, ही कमकुवतता निर्यातदारांसाठी दिलासा देणारी आहे, कारण ती त्यांना जागतिक बाजारात

त्यांची स्पर्धात्मकता वाढवण्याची संधी देते. सरकारचा युक्तिवाद आहे, की हे संतुलन कोणत्याही मोठ्या आर्थिक संकटाचे संकेत देत नाही. जागतिक बाजारातील हालचालींचा भारतीय चलनावर खोलवर परिणाम होतो. सहा प्रमुख चलनांच्या तुलनेत डॉलरची ताकद मोजणारा डॉलर निर्देशांक ०.२० टक्क्यांनी घसरून ९९.१६ वर आला. कच्च्या तेलाचा आंतरराष्ट्रीय बेंचमार्क ब्रेंट क्रूडदेखील प्रतिपिंप ६३.०२ डॉलरवर घसरला. तरीही, रुपयावरील दबाव कायम राहिला, कारण स्थानिक बाजारात परदेशी वित्त संस्थांनी मोठ्या प्रमाणात विक्री केली आणि आर्थिक अनिश्चिततेमुळे भावना मंदावल्या. शेअर बाजारालाही रुपयाच्या कमकुवतपणाचा परिणाम जाणवला. सेन्सेक्स ३१ अंकांनी घसरून ८५,१०६ वर बंद झाला, तर निफ्टी ४६ अंकांनी घसरून २५,९८६ वर बंद झाला. रुपया आणखी घसरण्याची शक्यता आहे; परंतु अमेरिकन 'फेडरल रिझर्व्ह'कडून शक्यतो सवलतीचे धोरण आणि डॉलर निर्देशांकात घसरण यामुळे हळूहळू सुधारणा होऊ शकते. डॉलर-रुपया विनिमय दर काही काळासाठी ८९.८० ते ९०.५० च्या श्रेणीत राहू शकतो. रिझर्व्ह बँकेने हस्तक्षेप करण्यास दिलेला विलंब हे घसरणीचे एक प्रमुख कारण होते; परंतु रुपयाला

त्याचे नैसर्गिक मार्ग स्वीकारू देण्याच्या उद्देशाने ही रणनीती अवलंबली गेली असावी. रुपयाने ९० चा टप्पा ओलांडणे हे प्रतीकात्मकदृष्ट्या एक महत्त्वपूर्ण धक्का आहे; परंतु सरकारची शांत भूमिका आणि वाढत्या 'एफडीआय' ट्रेन्डवरून असे दिसून येते, की परिस्थिती नियंत्रणाबाहेर नाही. पुढील काही महिन्यांत जागतिक परिस्थिती आणि देशांतर्गत धोरणे हे ठरवतील की रुपया आपला वरचा प्रवास सुरू ठेवेल की कमकुवत राहील. सध्या, तो आर्थिक संतुलनाच्या नाजूक रेषेवर उभा आहे. तो राखणे हे धोरणकर्त्यांसाठी सर्वात मोठे आव्हान आहे.

डॉलरच्या तुलनेत रुपयाची घसरण ही केवळ आर्थिक समस्या नाही; त्याचा थेट परिणाम दैनंदिन वस्तू खरेदी करणाऱ्या, गॅझेट्स वापरणाऱ्या, कर्ज फेडणाऱ्या किंवा मुलांच्या शिक्षणासाठी पैसे देणाऱ्या प्रत्येक सामान्य व्यक्तीवर होतो. भारत परदेशातून मोठ्या प्रमाणात पेट्रोल, डिझेल आणि गॅस आयात करतो. जेव्हा डॉलर मजबूत होतो, तेव्हा या वस्तूंच्या किमती वाढतात. याचा थेट परिणाम पेट्रोलवर होतो. इंधन महाग होत असताना, वाहतूक खर्च वाढतो आणि हा वाढलेला खर्च भाज्या, दूध, किराणा सामान आणि कपडे यासह प्रत्येक दैनंदिन वस्तूवर होतो. याचा

अर्थ असा, की कमकुवत रुपयामुळे संपूर्ण बाजारात महागाईची साखळी सुरू होते. मोबाइल फोन, लॅपटॉप, टीव्ही, रेफ्रिजरेटर, एसीपासून ते लहान गॅझेट्सपर्यंत बहुतेक उत्पादने आयात केलेल्या भागांवर अवलंबून असतात. या भागांचे पैसे डॉलरमध्ये दिले जातात. त्यामुळे, घसरणाऱ्या रुपयामुळे कंपन्यांना वाढत्या किमतीमुळे उत्पादनांच्या किमती वाढवाव्या लागतात. प्रीमियम स्मार्टफोनपासून ते एलईडी बल्ब आणि मूलभूत स्वयंपाकघरातील उपकरणांपर्यंत सर्व गोष्टींवर हा परिणाम जाणवतो. आयटी आणि फार्मा सारख्या क्षेत्रांना फायदा होतो. ते परदेशी बाजारपेठांना सेवा विकतात. तथापि, ऑटोमोबाईल्स, इलेक्ट्रॉनिक्स, स्टील आणि आयातीवर अवलंबून असलेल्या उद्योगांना तोटा सहन करावा लागतो. परिणामी, शेअर बाजार घसरतो आणि अस्थिरता वाढते. परदेशात शिक्षण आणि कर्जे महाग होतात. डॉलरच्या मूल्यवृद्धीचा थेट परिणाम अशा कुटुंबांवर होतो, ज्यांची मुले परदेशात शिक्षण घेत आहेत किंवा घेण्याची योजना आखत आहेत. शुल्क, राहण्याचा खर्च आणि इतर खर्च थेट वाढतात. शिवाय, जेव्हा महागाई वाढते तेव्हा रिझर्व्ह बँक व्याजदर कमी करण्यापासून परावृत्त होते आणि अनेकदा ते वाढवावे लागते. याचा अर्थ गृहकर्ज, कार कर्ज आणि वैयक्तिक कर्जे सर्व महाग होतात आणि ईएमआय वाढतात. आताही रिझर्व्ह बँकेच्या पतधोरण समितीची मुंबईत बैठक सुरू आहे. कमी झालेली महागाई आणि अन्य बाबींचा विचार करून रिझर्व्ह बँक रेपोदरात कपात करील, अशी बहुतांश अर्थतज्ज्ञांना अपेक्षा होती; परंतु तीन दिवसांच्या रुपयांच्या गटांगळ्यांनी समीकरणच बदलवून टाकले आहे. उद्या जाहीर होणाऱ्या पतधोरण आढाव्यात 'रेपो दर' कायम राहण्याचा अंदाज आहे. रुपया कमकुवत झाल्यामुळे महागाई वाढते आणि वाढत्या महागाईचा अर्थ सामान्य माणसाच्या खिशातून जास्त पैसे निघून जातात. यामुळे बचत कमी होते आणि गुंतवणुकीचे मूल्य कमी होऊ शकते. याचा विशेषतः स्थिर उत्पन्न असलेल्यांवर परिणाम होतो. डॉलरच्या तुलनेत रुपयाचे अवमूल्यन होते, तेव्हा भारताला परदेशातून वस्तू खरेदी करण्यासाठी जास्त पैसे खर्च करावे लागतात, कारण बहुतेक आंतरराष्ट्रीय व्यवहार डॉलरमध्ये केले जातात. याचा अर्थ असा, की रुपया जितका कमकुवत होईल तितका भारताला आयात केलेल्या वस्तूसाठी जास्त पैसे द्यावे लागतात. याचा थेट परिणाम महागाई आणि खर्चावर होतो.

स्वामित्वाधिकारी प्रकाशक एवं मुद्रक अरुणकुमार सोमनाथ मुंदडा द्वारा ऑकार प्रिंटर्स, डी/एम/२/१५, आदर्श कॉलनी, ठाकरेनगर, सिडको, एन-२ छत्रपती संभाजीनगर से मुद्रित कराकर "अरूशा" घर नं.४, प्लॉट नं.३६, गट नं. ५५, लाभवास्तू, ईटखेडा, छत्रपती संभाजीनगर - ४३१००१ (महाराष्ट्र) से प्रकाशित किया। संपादक - अरुणकुमार सोमनाथ मुंदडा, मो.नं. ९३७०७०५१४०, ९४२२२०८९४७ आर.एन.आई. नं. MAHMAR/2015/65768 ई-मेल: agrasentimes@gmail.com

हे वृत्तपत्र, मालक, मुद्रक, प्रकाशक अरुणकुमार सोमनाथ मुंदडा यांनी ऑकार प्रिंटर्स, डी/एम/२/१५, आदर्श कॉलनी, ठाकरेनगर, सिडको, एन-२ छत्रपती संभाजीनगर येथे छापून "अरूशा" घर नं.४, प्लॉट नं.३६, गट नं. ५५, लाभवास्तू, ईटखेडा, छत्रपती संभाजीनगर - ४३१००१ (महाराष्ट्र) येथून प्रकाशित केले. संपादक - अरुणकुमार सोमनाथ मुंदडा मो.नं. ९३७०७०५१४०, ९४२२२०८९४७. आर.एन.आई.नं. MAHMAR/2015/65768. ई-मेल: agrasentimes@gmail.com

(*१५ दिवसांच्या आत औरंगाबाद न्यायालय कक्षेत)